

Et-Tâhir Vattâr'ın Toplumcu Gerçekçi Romanlarında “Mücadele”

Ahmet Hamdi CAN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim Tercümanlık Bölümü, KARAMAN

* Bu makale, 2013 yılında Prof. Dr. Kenan DEMİRAYAK danışmanlığında Ahmet Hamdi CAN tarafından hazırlanan “Modern Cezayir Edebiyatı ve et-Tâhir Vattâr'ın Romanlarında Toplumcu Gerçekçilik” adlı doktora tezinden yararlanılarak yazılmıştır.

Özet

Modern dönem Cezayir edebiyatının başlangıcı, Fransız sömürgeciliğine yönelik ilk başkaldırıların ortaya çıktığı döneme denk gelir. Cezayir aydını, bağımsızlık mücadelesini eserleri aracılığıyla vermeyi tercih etmiş ve bu durum edebiyatın ana türlerinde temel konular olarak kendini göstermiştir. Tiyatro, öykü ve roman türlerinde eserler kaleme alan et-Tâhir Vattâr, modern Cezayir’de sanatsal olgunluğa sahip ilk roman örneklerini veren kişiler arasında yer alır. İki dilli bir kültüre sahip olan Cezayir’de eserlerini hep Arapça olarak kaleme alan et-Tâhir Vattâr, sosyalist kimliğiyle tanınmış bir yazardır. Ezilmiş halkların sosyalizmle kurtulacağını savunan yazar, bu ideolojisini eserlerine partizanca yansıtmış olması nedeniyle toplumcu gerçekçi olarak addedilir.

Anahtar Kelimeler: Cezayir, et-Tâhir Vattâr, Toplumcu Gerçekçilik, Marksizm-Leninizm.

“Struggle” In Al-Taher Wattar’s Social Realist Novels

Abstract

The beginning of modern Algerian literature dates back to the occurrence of the earliest rebellions against French imperialism. The Algerian intellectuals preferred to fight for independence through their works and this was reflected upon the main literary genres as well as basic subject matters.

A writer of plays, short stories and novels, al-Taher Wattar is one of the novelists who wrote earliest novels having an artistic maturity in modern Algeria. Writing his works always in Arabic in Algeria, a country with a bilingual culture, al-Taher Wattar is a writer known for his socialist identity. The author, holding that the battered people will be saved with socialism, is considered a social realist since he reflects his ideology on his works like a partisan.

Key Words: Algeria, al-Taher Wattar, Social Realism, Marxism- Leninism.

1. Et-Tahir Vattâr, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri

1.1. Hayatı

et-Tâhir Vattâr 15 Ağustos 1936 yılında Cezayir’in doğusunda kalan Annâba ile Tebessa arasında Sedrâtâ adı verilen bir köyde doğmuştur (Bûşûşe b. Cum’a, 1992: I/212; Cox, 2008: 825). Ailesi çiftçilikle uğraşan Vattâr, Berberî-Arap kökenli olup Harâkite adlı kabileye mensuptur (Campbell, 1996: 1371).

Üç erkek bir de kız kardeşe sahip olan Vattâr’ın babası Fransız kolonyal yönetimine bağlı bir belediyede sıradan bir yazıcı olmasına rağmen çocuklarından ikisini Fransızca diğer ikisini de Arapça eğitim veren bir okula gönderebilmiştir. Vattâr, Cezayirli Müslüman Âlimler Birliği’ne bağlı, dönemin halk okullarından biri olan Medâverûş’da Kuran-ı Kerîm, sarf, nahiv ve hitabet dersleri alır. Yazar hukuk ve matematik alanlarının yanında Cezayir ve Arap coğrafyası

üzerine öğrenim görür. On yedi yaşındayken Konstantin’de Abdulhamîd b. Bâdis Enstitüsü’ne girer (Campbell, 1996: 1371). Enstitüde İslam hukuku dersleri alan ve burada öğrenimine bir yıl devam eden Vattâr Medâverûş’da iken dönemin Mısır’a bağlı uzaktan eğitim sistemi vasıtasıyla gazetecilik ve sinema dersleri de almıştır (Cox, 2008: 825). Bin Bâdis Enstitüsü’nün ardından 1954 yılında Cezayir devriminin başlamasıyla Tunus’taki Zeytûne Medresesi’ne giren Vattâr, burada Klasik ve Modern Arap edebiyatı okumuş ve iki yılın ardından öğrencilerin tertip ettiği greve katılmasıyla medreseden ayrılma kararı alarak öğrenimini yarıda bırakmıştır. Nihayetinde Vattâr herhangi bir diploma almaksızın yolunu devrim, siyaset, edebiyat ve ideolojiyle birleştirir. Kaynaklarda aktarıldığı şekliyle Vattâr, nüktedan bir ifadeyle öğrenim hayatındaki bu durumuna şöyle değinir: “*Lise öğreniminde dördüncü seneyi tamamlamış olmama rağmen nüfus cüzdanı ve sürücü belgesi dışında hayatımda*

hiç belge almadım. İlk gününden itibaren Cezayir devrimine katıldım. Bazı arkadaşlarım öğrenimine devam etti. Onlar şu an Cezayir Üniversitesi'nde doktorlar. Öğrenimimi yarıda bıraktığım için üzgün değilim. Tarih tekrerrir etse yine böyle yaparım." (Selmâ Mahmûd Sa'd, 2000: 18).

İlk zamanlar basit şiirlerle edebiyata adım atan yazar, daha sonra bu alandaki seyrini öykü, tiyatro ve romana yöneltir. 1956'da Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN)'nin sivil örgütlenmesi için çalışmak üzere bir süre yazmayı bırakır ve Tunus'a gider. Burada Marksist felsefeyle olan ilgisi ve bağı güçlenmiştir. Tunus'un *el-Belâğ*, *el-Cedîd* ve *el-Ahbâr* adlı gazetelerinde yazılar yayınlar, *en-Nidâ*, *el-Livâ* ve *Livâu'l-Barlemân* adlı gazetelerin çıkarılması için emek harcar. *es-Sabâh* gazetesine katılmadan önce gazetenin editörü el-Hâdî el-'Abîdî'nin yanında gazetecilik alanında kendini yetiştirir (Bûşûşe b. Cum'a, 1992: I/212). 1962'de iktidar partisi FLN'nin parti denetleyiciliğini üstlenmek üzere Cezayir'e döner ve 1984 yılına kadar bu görevi sürdürür. Dönüşünün ardından Konstantin'de haftalık ilk gazete olan ve Arapça yayınlanan *el-Ahrâr*'ı kurar. Akabinde başkent Cezayir'de *el-Cemâhîr*'i çıkarır. Bu gazete Vattâr'ın yazdığı bir yazı nedeniyle Ulusal Halk Meclis'i başkanı Ferhat Abbâs tarafından kapatılmıştır (Campbell, 1996: 1372).

Tek parti olarak FLN, iktidarın tamamen ordunun elinde bulunmasına rağmen beraberinde geniş bir politik bakış açısı getirmiştir. Vattâr, partinin en solunda yer almış ve yazdıkları önceki komünist partiye oldukça yakın sosyalist bir bakış açısı ortaya koymuştu. Vattâr 1989'da arkadaşı şair Yûsuf es-Sebtî ile birlikte *el-Câhiziyye* adlı kültür derneğini kurar. Dernek Cezayir devrimi şairlerinden *Müfdî Zekeriyâ* adını verdikleri şiir yarışmaları düzenlemiş, *el-Kasîde* ve editörlüğünü Vattâr'ın üstlendiği *et-Tebyîn* adında iki dergi çıkarmış, 1990 yılında *Mustafa Kâtib Topluluğu* adı altında bir tiyatro topluluğu kurmuştur. Bu icraatlarının yanında Vattâr, 1989-1992 yılları arasında devlet radyosunun yöneticiliğini de yürütmüştür (Selmâ Mahmûd Sa'd, 2000: 19). Tüm bunlar yazarın deneyimlerini güçlendirmiş ve toplumuyla olan bağı derinlere taşımıştır.

el-Câhiziyye'nin hedeflerinden biri Arapça ve Fransızca yazan yazarların çalışmalarını bir araya getirmekti, fakat siyasî olaylar bunun hep karşısında olmuştur. 1992'de tek partili yönetimin sona ermesinin ardından ilk seçimler İslamcı ana muhalefet partisi, Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN)'ne açık bir yol tanır. Ordu seçimleri iptal edince Cezayir kamuoyu bölünür. Vattâr, önceki komünist parti ile beraber seçimlerin iptaline ve ordunun İslamî Kurtuluş Cephesi'ne yönelik uyguladığı kısıtlamaya karşı çıkar. Cezayir'in açık bir çatışma ortamı ve sivil savaşa sürüklendiği sıralarda İslamî Kurtuluş Cephesi (FIS)¹ tarafından Fransızca yazan yazarlara yönelik işlenen suikastlara karşı kararsız tavrı bir çoklarına göre Vattâr'ı tartışılan, istenmeyen ve kendi duruşunun altını kazan bir şahsiyet konumuna düşürmüştür (Cox, 2008: 826).

Kaynaklarda aile hayatından hiç bahsedilmeyen Vattâr'ın internet ortamındaki makalelerde yer alan bilgilere göre evli olup bir kız çocuğuna sahip olduğu, sakin ve sade bir hayat sürdüğü bilinmektedir (diwanalarab, 2011). Ölümünden

yaklaşık iki yıl önce kolon kanserine yakalanmış, 12 Ağustos 2010 tarihinde yetmiş dört yaşında iken hayatını kaybetmiştir (bbc, 2011).

1.2. Edebî Kişiliği

Vattâr, *el-Kıssatu'l-Kasîra* adlı dergiyi takip etmek suretiyle öykü sanatı üzerine incelemelerde bulunduktan sonra Tunus'taki *ez-Zeytûne Medrese*'sinde öğrenim gördüğü dönemde öykü yazarak edebiyat hayatına başlamıştır. Vattâr yazmaya nasıl başladığını kendisiyle yapılan bir röportajda "*Ben de diğerleri gibi öykü yazabileceğimi, böyle bir yeteneğimin olduğunu fark ettim. İşte böyle oldu. Bunun üzerine el-Hubbu'd-Dâi' adlı öyküyü yazmaya başladım. Öyküyü bitirir bitirmez Tunus'ta günlük bir gazete olan es-Sabâh'a gönderdim. Öykümü yayınladıklarını ve ismini büyük harfle yazdıklarını gördüğümde şaşırılmışım. O günden sonra yazmayı hiç bırakmadım.*" şeklinde anlatır (Hamîd Hasan, 1994: 40-43). İlk öyküsü yayımlandıktan sonra Vattâr ulaşılabildiği roman ve öyküleri okumaya başlar ve bu şekilde kendini geliştireceği düşüncesiyle edebiyat alanına bu yönde adım atar.

Yaptığı okumalar ve içinde bulunduğu ortamların da etkisiyle varlığın ve toplumun sınırları, bu ikisi arasındaki bağlantılar Vattâr'ın zihnini her zaman meşgul eder. Okuyup özümsemediği kitaplarda farklı dünyaların ışıklarını bulan Vattâr bunlardan etkilenir ve bazılarını da uygulayarak kendi tezgâhında işlemeye çalışır.

Yirmi iki yaşında Marksist felsefeyle tanışıp daha sonraki hayatını bu felsefe üzerine inşa eden Vattâr, Halîl Cubrân, Mihâil Nu'ayma, Emîn er-Rîhânî, Zekî Mübârek, er-Râfî'î ve Bişâre el-Hûrî gibi Arap edebiyatının ünlü isimlerini çok iyi okumuş ve edebî kişiliğini oluşturmada bu isimlerin tecrübelerine başvurmuştur.

Bir yandan üyesi olduğu partinin etkinlikleri çerçevesinde, öte yandan edebî yönünün bir gereği olarak birçok devlet adamı, siyasî lider ve parti başkanlarıyla görüşmek üzere çok sayıda Arap ülkesini, Hindistan'ı, Sovyet Rusya'yı ve Batı Avrupa'yı ziyaret etmiştir (Campbell, 1996: 1371).

Bir yazar ve bir gazeteci olan et-Tâhir Vattâr Cezayir edebiyatında oldukça önemli ve yüksek beğeni kazanmış isimlerden biridir. Fransızca yazan birçok yazarın aksine eserlerini Arapça yazmıştır. Vattâr'ın on bir roman, iki tiyatro eseri ve üç öykü kitabı vardır. Vermiş olduğu edebî ürünler ve sahip olduğu kültürü anlatmak için sarf ettiği çaba onu bağımsızlık sonrası Cezayir'de siyasî içerikli kültürel ortamın parmakla gösterilen şahsiyeti yapmıştır. (Cox, 2008: 825).

İster kendi demeçleri ister eserlerinin içeriği bakımından olsun genel olarak et-Tahir Vattâr'ın sol görüşte bir şahsiyet olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Kendisiyle yapılan bir yapılan bir röportajda bu konuya şu sözleri sarf eder: "*Bu güne dek ben bir Marksist ya da bir sosyalistim demedim ve bunu da romanlarımda yazmadım. Ben direnişçi bir işçi olduğumu söylüyor ve bununla yetiniyorum. Halen de aslında tarafsız olan direnişçi bir işçiyim.*" (Cihâd Fâdîl, 1996: 68).

Yine kendisiyle yapılan röportajda şahsına ait "*Ben kesinlikle Arap kültüründen besleniyorum*" cümlesi hatırlatılıp kendisinin solcu-sosyalist yazarlar grubundan olduğu ve bu kaynaktan da beslendiği vurgulanarak soldaki değişenlerin neler olduğu kendisinden istendiğinde "*Ben aklı*

¹ FIS: O dönemlerde faaliyet gösteren siyasî bir partidir. Fransızca adından kısaltılarak kullanılır; Front Islamique de Salut. (İslamî Kurtuluş Cephesi).

kullanan, sabit ve değişkeni ayırt edebilen bir solcuyum. Sabit olan işçi sınıfıdır, işçi sınıfının kazancı, hakları ve bunun dışındakiler ise değişkendir. İşçi sınıfı Rusya’da ve her yerde var ama partiler, gruplar kayboldu. Önce büyüdü, sonra yok olup gitti.” şeklinde cevap verir (Cihâd Fâdıl, 1996: 69).

Vattâr sosyalist ideolojinin çöktüğünü asla kabul etmemiş ve hayatının sonuna dek bu ideolojinin savunucusu olarak toplumsal adaletin sağlanabilmesi için sosyalizmin uygulanması gerektiğinin arkasında durmuştur. “Her zaman söylerim. Mesele direnişçilerin hüsrana uğramasıyla alakalıdır, ideolojinin çöküşüyle değil. Gerektiği gibi uygulanamamış ya da uygulaması durdurulmuş bir fikre, bu fikrin çöktüğü hükmünü verdiğimiz takdirde beşerî bütün fikirler için de bunu yapmamız gerekir. Tıpkı dinlerde olduğu gibi ki bu yanlıştır. İnsanlar hala toplumsal adaleti, varlığın kendilerine eşit bir şekilde dağılmasını şiddetle istemekte ve bunun için mücadele vermektedir. Ben de bu bahsedilen insanlardan biriyim ve duruşumu asla değiştirmeyeceğim.” (Fevziye Lârâdî, 1997: 19). “Sosyalistler olarak tüm dünyada yenilgiye uğradık, ancak buna rağmen sosyal adalet ve ulus varlığının eşit dağılımı noktasındaki inancımız sarsılmadı.” (Akıl Rıdvân, 1997: 15).

Sosyalizm çatısı altında Arap birliğini kurmak, kapitalizmi ortadan kaldırarak tarım reformu projesini hayata geçirmek isteyen Cemâl Abdunnâsır’ın Mısır’da başlattığı hareket etkilerini Cezayir’de de göstermiş ve buradaki toplumcu gerçekçi akımın belirgin bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamıştır. Abdunnâsır hareketinin özü ile Vattâr’ın düşünceleri son derece uyuşmaktadır (Rif’at Seyyid Ahmed, 1993: 441, 530, 542). Vattâr, Nâsırî hareketi adı verilen bu temel unsurun birçok prensibini eserlerinde oldukça geniş çapta işlemektedir.

Cezayir toplumundaki farklılıklar ve bünyesinde barındırdığı tezatlara Vattâr’ın derin ve farklı oluşumlar içeren kimliğinin oluşmasını sağlamıştır. Özetle “Dinin yasaklarından sakınan züht sahibi biriyim. Hem de mutasavvıf biriyim. Bunun da yanında varoluşçu bir düşünceye sahibim. Fransızca bilen bir Arap, Arapça yazan bir Berberiyim. Dini okullarda yetişmiş bir evladım, çiftçi evladıyım.” şeklinde kendisini tanımlamaktadır (Muhammed ‘Ubeydullah, 2010: 38).

Milliyetçi mücadele bağımsızlığın acı savaşı haline geldiği sırada Vattâr olgunluk noktasına ulaşmıştır. Tunus’ta iken savaşa yönelik uluslararası bakış açılarını görebilme imkânı bulmuştur. Sol görüşteki ve gelişmekte olan dünyadaki birçok kişiye göre Cezayir’deki kavga üçüncü dünyanın baskın Avrupa milletlerine ve Birleşik Devletlere karşı verdiği hak savaşını sembolize ediyordu. Vattâr, tüm Cezayirli için eğitim, refah, ekonomik eşitlik ve endüstrileşme aracılığı ile tam bir bağımsızlık getirmesi adına devam etmekte olan devrimin ilk basamağı olarak sosyalist bakış açısını gerekli görmüştür (Cox, 2008: 827).

Halkının yaşadığı değişimleri ve toplumundaki sınıfsal çatışmaları toplumcu gerçekçi bakış açısından hareketle işlemiştir. Devrimci, özgürlükçü eğilimi ve Marksist ifadeleri benimsemiştir. Arapça yazmayı tercih etmiş hayatı boyunca Fransızca yazmaktan geri durmuş ve bağımsızlığın ardından başarıyı yakalayan Frankofon akımdan uzak kalmıştır. Yazıları, Arapça yazılan eserlere ilham kaynağı olmuştur. Günümüze kadar süren Frankofon akımıyla Arapça akımı

arasında dönen çekişmelerde büyük rolü olmuştur. Ülkedeki iki dillilik problemi iyiden iyiye kendini hissettirmeye başladığında Arapçılığa ve milliyetçiliğe bağlı kalmış ve bu alandaki siyasî rolünü oynamaya devam etmiştir. Ona göre bulunduğu doğru yoldan çıkarak kendisini parçalamaya çalışan güçlerin karşısında tek ve bütün bir Cezayir olmalıdır (Muhammed ‘Ubeydullah, 2010: 38).

Eserleri sinema filmlerine ve tiyatroya uyarlanmış, popülaritesini uzun bir süre kendine has siyah bere ve bıyıklı görüntüsüyle okuyucusunun karşısına çıktığı gazete röportajlarında kültürel politikanın eksikliklerini eleştirmek için kullanmıştır. Genç yazarların çalışmalarına açılma fırsatı tanıyan kültürel dergi çıkarmak ve yine kültürel dernekler kurmak yoluyla da Cezayir kültürüne katkıda bulunmuştur (Cox, 2008: 828).

Zaman zaman ara verse de yazmayı hiç bırakmayan et-Tâhir Vattâr, çıkardığı romanları, öykü kitapları, tiyatroları ve gazete yazılarıyla Cezayir’in en üretken ve faal aydınlarından. Arap edebiyatı içerisinde de önemli bir yere sahip, dikkatleri çok fazla üzerine toplayan, belki de en çok tanınan Cezayirli romancı ve öykü yazarlarından (Cox, 1997: 94). Ömrünün son yıllarında ciddi bir hastalıkla mücadele içerisinde olmasına rağmen ölmeden yaklaşık on ay kadar önce son romanını çıkarmıştır.

Vattâr, yazarların görevinin sadece toplumu tanımlama yollarını aramak değil, genelin refahı için toplumu değiştirmek olduğuna inanan sosyalist anlayışın ve edebiyattaki sosyalist tutumun Cezayir’deki öncü isimlerindendir. Vattâr’ın edebî kişiliğini oluşturan ana unsurlar Kuran-ı Kerim ve klasik Arap edebiyatının yanında modern Arap edebiyatı ve dünyanın diğer edebiyatlarıdır. Bunlar içerisinde en çok etkilendiği kişi; şiir vizyonu sosyalist eylemcilik ve sosyalist ilkelerle yoğrulmuş olan Pablo Neruda’dır. Etkilendiği diğer edebiyatçıları arasında Ernest Hemingway ve François Mauriac’ı vardır (Cox, 2008: 827).

Vattâr edebiyat hayatı boyunca on bir roman yazmıştır. Ayrıca bunların dışında yazdığı ilk romanını yayınlanmaya değer bir çalışma olarak görmediği ve ilk heyecanla öylesine yazılmış bir roman olarak değerlendirdiği için bastırmamıştır (Bûşûse b. Cum’a, 1992: II/ 214). Bu başarısız girişimin ardından Vattâr, *el-Lâz*’ı hazırlamaya başlamıştır. Roman yazmaya başlamadan önce genel olarak neler yaptığını kendi cümleleriyle şöyle açıklamaktadır: “*el-Lâz*’ın yazımı sırasında kendim ve yaratıcı yeteneğim arasında bir imtihan içerisindeydim. Tanınmış Arap hikâyeci ve romancılarının çoğunu; Mahfûz, Tevfik el-Hakîm, Tâhâ Hüseyin, Yûsuf İdris, Suheyl İdris gibi isimleri okudum. Bunun yanında Tunis edebiyatını, ayrıca Fransız ve Rus edebiyatından ulaşabildiklerimi de okudum. Bu yoğun okumalardan sonra roman ve öykü yazmaya başladım.” (Selmâ Mahmûd Sa’d, 2000: 25).

Vattâr’ın ilk edebî çalışmaları konu, tema ve hareket noktası itibarıyla alenen siyasîdir. Sonraki romanları sembolizm ve alegorinin daha fazla kullanımına doğru kaymış ancak yönetimin doğası, geçmiş ile kimliğin rolü ve dinin yeri gibi konular dâhil Cezayir toplumuyla yüzleşen ana meselelere bağlı kalmıştır. Çalışmaları her şeyden önce Fransız kolonyal yönetiminden bağımsızlığın kazanılması uğruna Cezayir’in verdiği savaştan ve edebî girişimlerin sosyalist anlayışından etkilenmiştir. Buradaki anlayış; onur

ve adalet uğruna verilen ezilmişlik ve fakirlik savaşında bir edebiyat ürününün aktif rol alması gerektiği anlayışıdır.

Vattâr'ın çalışmalarındaki gelişim diğer Arap ülkelerindeki edebiyat ürünleriyle benzerlik gösterir. Edebî kalite açısından bakıldığında, Vattâr'ın dili veciz ve başarılıdır. Yeni kelimelere çalışmalarında yer vermiş, Cezayirli duruşunu yansıtan bir dil tercih etmiştir. Bunları yaparken diğer Arap okuyucuları tarafından kolay bir şekilde anlaşılabilirlikten de uzaklaşmamıştır. Cezayir toplumundaki bölünmeler portresinin yanında kimlik izdemi ve tarih anlayışı yazarın çalışmalarında hep değişmez unsurlar olmuştur.

Vattâr'ın romanları Fransız yönetimine karşı verilen mücadele, milliyetçi hareket bünyesindeki bölünmeler, toprağın, üzerinde çalışan köylüler arasında yeniden taksimini öngören tarım reformu gibi siyasî temaları içerirken yolsuzluk, toprak ağalığı, yoksulluk, sıkıyönetim ve toplum içerisindeki kadına karşı uygulanan muameleler, bağımsızlık sonrası devletin adaletsizliği gibi konuları irdelemektedir. İktidar partisinin, edebiyatçıları milliyetçi mücadeleyi yüceltmeye zorunlu kılan tutumunu reddetmesine rağmen başta eserlerinde gözlemlenen tutum bunun aksi yönde olduğu izlenimini vermektedir (Cox, 2008: 828).

Vattâr'ın hayatında yazmaya ara verdiği on yıllık bir dönem mevcuttur. 1978-1988 yılları arasını kapsayan bu durumu Bûmedyen'in ölümüne bağlayan yazar, Bûmedyen'in döneminde halkın ufkunun daha açık olduğunu, onun döneminde olumlu veya olumsuz konuların sınırlandırılabilirdiğini söyleyerek yine Bûmedyen döneminde dengelerin eşit olduğunu, işini layıkıyla yapan bir edebiyatçının, memleketin görüşlerini yansıtan keskin bir araç olduğunu ve ülkesinin doğal gerçeğine kendisini döndürecek ayıltıcı bir tokada ihtiyaç duyduğunu vurgular (Selmâ Mahmûd Sa'd, 2000: 31). Bûmedyen'in ölümünün ardından siyasî alanda Cezayir'in yaşadığı değişimler Vattâr'ı on yıl boyunca yazmaktan alıkoymuştur.

Ellili yıllardan itibaren yazmaya başlayan Vattâr'ın çalışmaları Cezayir'in bir aynası niteliğindedir. Romanları Cezayir halk devriminin geçirdiği aşamaları masaya yatırmakta, olayların analizini yapmakta ve oldukça detaylı bir şekilde tasvirini ortaya koymaktadır. Sosyalizmin hayata geçirilmesine çağrıda bulunmakla işe başlar, yetmişli yıllarda şiddetle tarım reformunun arkasında durur ve Cezayir'deki anayasal hareketin arka planında yatanları irdelemekle yolculuğuna devam eder.

Vattâr'ın devrim mücadelesi bağımsızlığın ilanıya sona ermez. Cezayir halkının kurtuluşu olarak gördüğü sol görüş, onun romanlarında adeta somutlaşır. Sol görüşünü din ile harmanlayan Vattâr, İslam'ı sömürdükleri ve kendi çıkarları için kullandıkları düşüncesinden yola çıkarak din adamlarıyla sürekli bir çatışma içerisinde (Cox, 2008: 828).

Siyasî ve ideolojik konulara çok fazla yer verdiği ve hatta bazen bütün ereği bu olması nedeniyle zaman zaman çalışmalarında sanatsallığı ikinci plana atmasına rağmen Cezayir Arap romancılığının gelişimine büyük oranda katkıda bulunması nedeniyle Vattâr, Cezayir'deki Arap romancılığının öncülerinden biridir.

1.3. Eserleri

1.3.1. Tiyatroları

Edebî anlamda neredeyse bütün çabasını roman alanında harcayan et-Tâhir Vattâr'ın bilinen iki tiyatrosu mevcuttur.

a) 'Ale'd-Diffati'l-Uhrâ (Diğer Kıyıda)

Eserin 1958 yılı basımlı olduğu kaynaklarda geçen bilgiler arasındadır. Yazarın böyle bir ismi taşıyan tiyatrosunun var olduğu bir takım edebiyat eleştirmenleri ve araştırmacıları tarafından söylenmekle beraber birçoğu oyunun metnine ulaşamadığını belirtir (Bûşûşe b. Cum'a, 1992: I/214).

b) el-Hârib (Kaçak)

Dört bölümden oluşan oyun önce 1961 yılında Tunus'ta çıkan *el-Fikr* dergisinde, ardından 1969 yılında Cezayir'de basılmıştır. Oyunun iki önemli karakterini Tefvîk ve Safiye oluşturur. Bu iki arkadaş solcu direnişçileri devrim saflarına katılmaya davet ederek sömürgeciliğe ve ezilmişliğe karşı mücadele verirler (Nûr Selmân, 2010: 341; Campbell, 1996: 1373).

Bunların yanında yazarın *eş-Şuhedâu Ye'ûdûne Hâze'l-Usbû' (Şehitler Bu Hafta Dönüyor)* isimli kitabına adını veren öykü 1974 yılında tiyatro sahnesine aktarılmıştır (Campbell, 1996: 1371).

1.3.2. Öyküleri

Roman yazmaya başlamadan önce öykü alanında ürünler veren et-Tâhir Vattâr'ın bilinen üç öykü kitabı mevcuttur.

a) Duhân min Kalbî (Kalbimden Tüten Duman)

Yazar, yazımına 1955 yılında başladığı *Duhân min Kalbî* adlı öykü kitabını ancak 1961 yılında bitirebilmiştir. Bu süreç muhtemelen dönem Cezayir'inin yaşadığı sıcak olaylara Vattâr'ın sahada iştirak etmesinden kaynaklanmaktadır. Kitap 1962 yılında Cezayir'de basılma imkânı bulmuştur. Yine kitaptaki öyküler arasında yer alan *Nuve (Çekirdek)* 1972 yılında sinema perdesine aktarılmıştır (Campbell, 1996: 1372).

b) et-Ta'anât (Yaralamalar)

1960-1969 yılları arasında yazımı tamamlanan ve on bir öyküden oluşan yazarın ikinci öykü kitabı *et-Ta'anât* adıyla 1969 ve 1971 yıllarında Cezayir'de basılmıştır (Nûr Selmân, 2010: 207, 317).

c) eş-Şuhedâu' Ye'ûdûne Hâze'l-Usbû' (Şehitler Bu Hafta Dönüyorlar)

Vattâr'ın son öykü kitabı olan *eş-Şuhedâu' Ye'ûdûne Hâze'l-Usbû'* yedi öyküden müteşekkil olup sırasıyla 1974 yılında Irak, 1984 ve 2005 gibi yıllarda birçok kez Cezayir'de basılmıştır (Bûşûşe b. Cum'a, 1992: I/213).

1.3.3. Romanları

Vattâr'ın edebiyat hayatı boyunca kaleme aldığı toplam on bir romanı mevcuttur. Yazıldığı dönem itibariyle toplumcu gerçekçiliğin ve sosyalizm fikrinin yaygın olduğu Cezayir'de yazar, ilk altı romanını toplumcu gerçekçilik ilkeleriyle kaleme almış olup daha sonraki romanlarını gerçekçi- eleştirel gerçekçi bir üslupla sergilemeyi tercih etmiştir.

1.3.3.1. Gerçekçi Romanları

1.3.3.1.1. Tecrîbe Fî'l-'İşk (Aşkta Deneyim)

Vattâr'ın, yazımını 1988'te Cezayir'de bitirdiği *Tecrîbe fî'l-'İşk* adlı çalışması ilk olarak 1989 yılında Kıbrıs'ta ikinci kez yine aynı yıl Cezayir'de çıkmıştır. Roman, sosyalizmin Cezayir'de hayata geçirilmesindeki başarısızlığı neticesinde hüsrânı yaşayan, ruhsal dengesini kaybetmiş, sosyalist direnişçilerden birinin durumunu konu edinmektedir. Bu karakter halen eski düşüncelerini savunmakta fakat aynı zamanda komünizmi baş düşman olarak gören bir bakanlıkta müsteşar olarak çalışmaktadır. Görevi, eski yoldaşların takibatını ve denetimini yapmaktır.

Cezayir Hükümeti Yüksek Öğretim Bakanlığı'nda müsteşar olarak çalışan başkahraman, arkadaşlarına ihanet etmesi neticesinde aklını yitirmiş eski bir solcudur ve vicdan muhasebesi yapmaktadır. Eskiden Cezayir Devlet Tiyatrosu'nun müdürlüğünü yapmakta iken Şâzî döneminde sosyalizme meylettiği için görevinden uzaklaştırılmıştır. Vattâr devlet tarafından bir düşman addedilen romanın kahramanını görevden alınmasının akabinde devlet kuruluşlarından uzak tutmak yerine bakanın danışmanı olarak okuyucunun karşısına çıkarır. Eski müdür komünist geçmişini inkâr etmeyi kabul ederek bu göreve gelmiştir. Romanda karakterin bir adı yoktur ve hep müsteşar olarak anılır (bkz. et-Tâhir Vattâr, 1989).

Roman, önceden bir sosyalist ve solcu olduğu, devrime bizzat katıldığı halde devletin üst kademelerinde görev alabilmek veya yönetimdekilere yakın olabilmek için geçmişini inkâr eden, sosyalist kimliğinden sıyrılan insanları eleştirmektedir.

1.3.3.1.2. eş-Şem'a ve'd-Dehâlîz (Mum ve Dehlizler)

eş-Şem'a ve'd-Dehâlîz'in yazımı 1994 yılında Cezayir'de tamamlanmış, Fransızca olarak çıkan *el-Mucâhid* ve Mısır'da çıkan *Ahbârü'l-Edeb* adlı gazetelerde tefrika olarak yayınlanmıştır. Daha sonra 1995 yılında Kahire'de çıkan *el-Hilâl*'de ve yine aynı yıl Cezayir'de *el-Câhiziyye*'de tefrika şeklinde, son olarak da 1995 yılında Beyrut ve Cezayir'de kitap olarak basılmıştır (Sa'îd Hâdif, 2001: 15).

Romanın önsözünde Vattâr, karakterlerini oluştururken arkadaşlarının ve tanıdığı kişilerin hayatlarından faydalandığını, romandaki olayların 1992 seçimleri öncesinde geçtiğini ama hedefinin hayatlarından faydalandığı kişilerin biyografilerini anlatmak olmadığını, romanın asıl hedefinin krize sebep olan olayları ve krizin hakikatlerini tanıtmak olduğunu söyler (et-Tâhir Vattâr, 1995: 5).

Roman iki bölümden müteşekkil olup birinci bölüm *Dehlîzu'd-Dehâlîz (Dehlizler Dehlizi)*, ikinci bölüm *eş-Şem'a (Mum)* adını taşımaktadır.

Birinci bölüm okuyucuya şairin hayatından; devrimci ve Marksist düşüncelerinin alevli olduğu devrimin silahlı mücadele dönemi, şairin İslamcı aktivist Ammâr b. Yâsir ile karşılaşması ve karşılaşmanın neticesinde çıkan siyasî ve ideolojik tartışmalar gibi bir takım enstanteneler göstermektedir.

Roman Şâir'in, oldukça gür duyulan insan sesleri duyması üzerine korku içerisinde uyanmasıyla başlar, ardından neler olduğunu anlamak için pencereden bakar ve şehre inmeye karar verir. Giderek yükselen sesler uzaklardan, şehrin ortalarından gelmektedir. Bir müddet ilerledikten sonra şaşkınlık içerisinde kalmış insan grupları görür. İnsanlar beyaz uzun gömlekler ve aynı ebatta takkeler giyinmektedir. İçlerine girmek ister ancak daha sonra bu isteğinden vazgeçer (et-Tâhir Vattâr, 1995: 8-12).

İkinci bölümde ise Şâir'in tesadüfen karşılaştığı Hayzurân adındaki bir kıza âşık oluşu ve gönül halleri anlatılır. Ayrıca Şâir, İslamcı hükümet zamanında tarım bakanlığı makamına yükselir. Ancak bir müddet sonra Cezayir'in farklı odaklarınca kendisine dava açılır ve kendini savunma hakkı tanınmaksızın hakkında çıkan idam kararıyla mahkeme neticelenir.

Verilen bilgiler ışında okur, Şâir'in araştırma ve inceleme yapmayı çok sevdiğini anlar. Hayatta önemseydiği şeyin diğer insanlarınkinden farklı olduğunu kavrar. "*Üniversitede hoca ve bir şairim, araştırma ve incelemeyi sevdiğim için evlenmedim ve görünen o ki artık bunu başaramayacağım da. Size gerçeği söylüyorum; ben kadınları küçümsemem. Kırk dört yaşındayım. Anlaşılan o ki treni kaçırmışım. Hayatta önemseydiğim şey, diğer insanlarınkinden farklı...*" (et-Tâhir Vattâr, 1995: 87).

Romanda Ka'b b. Zuheyr, el-Mütenebbî, Ebu Firâs el-Hamdânî, İmru'u'l-Kays, el-Harîrî, Le Martin, Victor Hugo gibi tarihteki şiir ve edebiyat erbabının isimleri ile Elf Leyle ve Leyle, Kelîle ve Dimne gibi eserlerin ismi geçmektedir.

Roman, başkahraman olan Şâir aracılığıyla bağımsızlık mücadelesi, bağımsızlık sonrası ve 1992 seçimleri öncesi gibi dönemleri betimlemesinin yanında Cezayir yasalarının arka yüzünü işlemekte ve siyasî arenadaki değişimlere yönelik yapılan analizler üzerinde durmaktadır (et-Tâhir Vattâr, 1995: 67).

1.3.3.1.3. el-Veliyyu't-Tâhir Ye'ûdu ilâ Makâmihi'z-Zekî (el-Veliyyu't-Tâhir Temiz Makamına Geri Dönüyor)

Roman 1999'da Cezayir'de çıkmış olup aynı yıl Fas'ta, 2003'de Almanya'da ve 2005 yılında yine Cezayir'de basılmıştır. Sosyal ilişkilerin, odağı oluşturduğu romanda zamanın ve mekânın sınırları çizilmemiştir. Olaylar iki boyutta sergilenmektedir. Birinci boyutta İslâm dünyasındaki baskıcı gruplar ele alınmakta olup romanın bu boyutu yüzeysel bir şekilde dile getirilmiştir. İkinci boyut, örtülü olup manevî bir yapıya sahiptir. İkinci boyutun temelini el-Makâmu'z-Zekî'de kalan mürit ve müridelerin arasında yayılmış olan manevî hastalık oluşturur.

Kadın-erkek bütün karakterler hayalî bir yapı içerisinde, güç ve kudretten yoksundur. Tek gerçek karakter el-Veliyyu't-Tâhir'dir. el-Makâmu'z-Zekî, ilk taşını el-Veliyyu't-Tâhir'in koyduğu, saflığı, toplumu bozan çatışmalardan ve temayüllerden arınmışlığı temsil eden bir mekandır. Burası yedi kattan oluşan bir binadır. Birinci katta

ziyaretçiler, ikinci katta Kurân-ı Kerîm ve Şer'î ilimler öğrenen talebeler, üçüncü katta namaz kılanlar, dördüncü katta erkek öğrencilerin yatakhaneleri, beşinci katta bayan öğrencilerin yatakhaneleri, altıncı katta müezzin ve şeyhler, yedinci katta el-Veliyyu't-Tâhir'in inziva odası vardır.

Bu bina İslam âlemini temsil ederken binadaki katlar, İslam âleminin içinde var olan bölünmeleri, gruplaşmaları ve izole oluşları sembolize etmektedir.

Olaylar el-Makâmü'z-Zekî'de konaklanan yedinci gecede başlar. Öğrenciler içlerinden bir bayan öğrencinin akıllarını karıştırdığı iddiasıyla makamdan atılmasını dile getiren bir dilekçe sunarlar. Fakat bir türlü odaklanıp bir araya gelemeyizler. İçlerinden bazılarının iddia ettiğine göre bu bir araya gelemeyişin sebebi o bayan öğrencidir. Çünkü o öğrenci, unutkanlık hastalığı yaymakta ve öğrencilerin kalplerinden Allah'ın kitabını sökmektedir. İddiaya göre bu bayan, bir gece öğrencilerden birine gelip "*Beni el-Veliyyu't-Tâhir ile nişanla. Yoksa lanetlenirsin*" demiştir (et-Tâhir Vattâr, 2003: 19). Hatta bunu makamdaki şeyhlere de söylemiştir. Kızın kendisine gelerek bu cümleleri sarf ettiği kişi sabah uyandığında ürpertiye kapılır. Bu ürperti binadaki herkesi sarar. Ürpertinin kaynağı lanettir.

Romanın yapısı varlık ve yokluk, bilinç ve bilinçsizlik üzerine kuruludur. Beşerî zevkler ve arzular, gerçeğin altında yatan unsurlar olup efsanevî bir çerçevede sunulmuştur.

1.3.3.1.4. el-Veliyyu't-Tâhir Yerfa'u Yedeyhi bi'd-Du'â' (el-Veliyyu't-Tâhir Ellerini Dua İle Kaldırıyor)

Yazarın ilk olarak 2005 yılında Cezayir'de basılan bu romanı, *eş-Şem'a ve'd-Dehâlîz* ve *el-Veliyyu't-Tâhir Ye'ûdu ilâ Makâmihi'z-Zekî* adlı romanlarının devamı şeklinde kaleme alınmıştır. Birinci roman, Arap dünyasının modern zamanda yaşadığı karanlık dönemin önceki aşamasını, ikinci roman yaşanan karanlık dönemi, üçüncü roman ise karanlıktan kurtulma dönemini ele almaktadır.

Romanda yine zaman kavramı sınırlandırılmamıştır. Olay, romandaki diğer unsurlar içerisindeki en baskın unsurdur. Lanetten sonra Arap dünyası nezdinde tüm İslam âlemi, kendisine musallat olan karanlık ve buhran içerisindedir. el-Veliyyu't-Tâhir bu karanlık ve buhrandan kaçarak terk edilmiş çöldeki makamına ulaşmaya çabalamaktadır. "*İşte sadece Arap dünyası değil bütün İslam âlemine yayılmış olan lanet (hastalık) zamanının içerisindeyiz. Bu zaman içerisinde Araplar ve Müslümanlar, Hristiyanlara karşı bir ordu olmuş silahlarını taşıyor, elbiselerini giyiniyor ve inançlarına geri dönüyorlar. Zaman, çöle kaçmanın ve yeniden başlamanın gerekli olduğu zamandır.*" (et-Tâhir Vattâr, 2007a: 21).

Yazar romanında aslî değerlerini kaybedip Avrupaileşen Müslüman Araplara eleştiriler yöneltir. Yine aynı şekilde batılı sistemlere angaje olan Müslüman Arapları bu eleştirilerine ortak eder. Sonuç olarak yazar, Müslüman Arapların bu durumunu ülkede yayılmış olan lanet olarak nitelendirir. Özellikle Amerika'nın dünyaya hâkim olan siyasetini yererek Arap İslam âleminin bu sistemden sıyrılması gerektiğini anlatır.

Çözüm olarak yazar, Arap milliyetçiliğini ve Arap İslam toplumlarının ittifakını ileri sürer. Müslüman Arap milletlerinin hem kendi içlerinde hem de dışarıda birlik olmaları gerektiğini anlatmaya çalışır.

1.3.3.1.5. Kasîd fi't-Tezellül (İtaate Yönelen)

et-Tahir Vattâr'ın vefatından önce kaleme aldığı son romandır. Yazar, 2009 yılında Kahire'de basılmış olan romanın yazımını Pariste tedavi gördüğü sırada bitirmiştir. Roman bazı aydınların yönetimdekilere yakınlık göstererek bir takım imtiyazlar elde edebilmek için bu yöneticilere karşı gösterdikleri sonsuz itaatlerini hikâye etmekle birlikte yöneticilerin peşinde koşup da bir şeyler üretmeyen, ancak aydın denince isimleri öne çıkan bazı şahsiyetler üzerine odaklanmaktadır.

Vattâr bu romanıyla Cezayir'in görünen yüzünü hikâye ederek Arap gerçeğine gönderme bulunur. Çünkü yazar romanın önsözünde "*Kendisi ile roman karakterlerinden biri arasında benzerlik kuranlardan özür diliyorum. Bu apaçık bir tesadüftür. Allah her şeyin üstesinden gelir.*" şeklinde bir ifade kullanmaktadır (et-Tâhir Vattâr, 2010: 1). Romanda amaç, yönetimler içerisinde yaygın bir şekilde bulunan bozulmuşluk ve düzenbazlıklara dikkatleri çekmektir. Yazar bu romanıyla 2009 yılında hikâye, roman ve drama dalında *Sultan el-Uveys*² ödülünü almıştır (doualia, 2011). Vattâr daha önce de Arap kültürel dünyasına yaptığı katkılardan dolayı 2005 yılında *Câ'izetu's-Şârika li'l-'İbdâ'i'l-'Arabî* ödülünü almıştır (sdcî, 2011).

1.3.3.2. Toplumcu Gerçekçi Romanları

1.3.3.2.1. Rummâne (Rummâne)

Yazar, *Rummâne* adını taşıyan bu romanının yazımını 1969 yılında bitirmiş olup ilk olarak 1971 yılında o dönemki basım yayın problemleri nedeniyle *et-Taânât* adlı hikâye kitabının bünyesinde çıkarmıştır (et-Tâhir Vattâr, 1981: 3, 65). Bu durum yazarın kendi ifadesiyle şöyle izah edilmektedir:

"*Altmışlı yıllarda yaşanan yayın noktasındaki sıkıntılar, insanların çalışmanın tamamını inceleme imkânı bulabilmesi adına yazarı, tek kitapta yayınlanması mümkün olan kısa hacimli ürünler hazırlamaya mecbur bırakmıştır. Bu, diğer bir kitabın yayınlanabilmesi için bir fırsattır. Ancak bu ender bir durumdur. Muhtemelen de bir daha tekrar etmeyecektir.*" (et-Tâhir Vattâr, 1981: 3).

Romandaki olaylar fakirliğin kendisini fuhşa zorladığı Rummâne adındaki bir genç kız ile bedevi kıyafetleri giyen sol görüşlü bir adam etrafında dönmektedir. Rummâne on altı yaşında fakir ve kalabalık bir aileden gelen bir kız çocuğudur. Babasının ölümünün ardından hayatı değişivermiştir. Ailede babasından başka çalışan olmadığı için ölümünün ardından kızın hayatta kalma mücadelesi başlar ve nihayet kendini bu yolda bulur.

Rummâne bedevi kıyafetleri giyen bu adamı sıradan bir müşteri gibi evine davet eder, ancak adam Rummâne'ye bir hayat kadını olarak davranmak yerine sanki bu yola itilmiş bir kurban düşüncesiyle yaklaşır. Çocukluğundan beri fakirliğin acısını çeken, okula gidemeyen, derme çatma, kalabalık bir kulübede yaşamak zorunda kalan, küçükken yoksul kartı olmadığı için hastanelerde muayene olamayan, babasının ölümünden sonra zenginler tarafından sömürülmeye mahkûm olan Rummâne romanın sonunda

² Arap dünyasında Sanat ve kültür alanında iki yılda bir düzenlenen organizasyondur. İlk olarak 1988-1989 döneminde düzenlenmiştir. Bkz. alowaisnet, 2011.

“Dayı” diye çağırmaya başladığı bedevi giysili bu adamın yanında huzuru bulmuştur.

Sol görüşten hareketle Tâhir Vattâr, bu romanında okuyucunun acıma duygusunu cahillik ve fakirliğin kurbanı olan Rummâne üzerinde toplayarak toplum içerisindeki sınıfsal eşitsizlik ile bozulmuşluğu birbirine bağlamaktadır. Rummâne fakirlik ve cehaletin kendisini bozulmuşluğa yaşamını hayat kadınlığı yaparak kazanmak gibi- sürüklediği mahrumlar sınıfını sembolize etmektedir. Buradaki bozulmuşluk ihtiyarî değil aksine hayat şartları neticesinde oluşmuş gayr-ı ihtiyarî bir durumdur. Bedevî giysileri giyen adam da toplumda adaleti sağlayarak acıların kaynağını yok etmeyi hedefleyen sosyalizmi sembolize etmektedir.

Roman daha çok bir kısa hikâye üslubuyla yazılmıştır. Kompleks ifadelerden kaçınan yazar, diğer romanlarında yaptığı hızlı zaman ve mekân değişikliklerini bu romanında uygulamamıştır. Kronolojik olarak ele alındığında *Rummâne*, yazarın kaleme aldığı ilk romandır. Teknik açıdan romanın diğerlerine oranla henüz öykü tarzında yazılmış olmasının temel sebebi buna bağlanabilir.

1.3.3.2.2. el-Lâz (As-Birli)

Vattâr, el-Lâz’ı kaleme almayı 1958 Eylülü’nde düşünmüş ancak Cezayir Cumhuriyeti ilk geçici hükümeti kurulduktan sonra 1965 Mayıs’ında yazmaya başlamıştır. Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN) içerisinde ihtilafların ve problemlerin baş göstermesi, romanın yazım süresinin yedi yıla (1965-1972) uzamasına sebep olmuştur (George er-Râsî, 1975: 21). el-Lâz önce 1972 yılında Cezayir’de ardından 1977 ve 1981 yıllarında Filistin’de basılmıştır (Bûşûşe b. Cum’a, 1992: I/212).

Yazar 1956-1958 yılları arasında devrime fiilen ve sahada katılmış, bu esnada yaşadıklarını el-Lâz romanına yansıtmıştır. Sosyalist ideolojik içerikli bir roman olan el-Lâz’da savaş yıllarına geri dönülerek burası bir başlangıç noktası olacak şekilde belirlenir. Temelde romanın olayları, evlenmemiş bir annenin asi ve bir baş belası olarak büyümüş, toplumdan dışlanmış, eğitimsiz bir genç ve aynı zamanda kurgunun başkahramanı olan el-Lâz ile yerel direnişin saygın ve eğitilmiş lideri Zeydân arasındaki ilişki, direnişçiler, FLN ile Zeydân arasındaki fikir ayrılıkları ve Fransız sömürgesinin tutumu etrafında dönmektedir (Granara, 1999: 5).

Vattâr Ulusal Kurtuluş Cephesi (FLN)’nin savaş sırasındaki gizli çatışmalarını ve bağımsızlık sonrası yönetim hakkında eleştirel düşüncesini haykırmaktadır.

Roman devletin basit ulusal birlik hesaplarını reddeder ve kötü Fransızlara karşı duran iyi Cezayirli baskımlı portresini çizmekten kaçınır. Romanın amacı farklı bir anlayış ileri sürmektir. Kurtuluş savaşına odaklanan ilk ve önemli bir roman olarak *el-Lâz*, Cezayir edebiyatı içerisinde önemli bir yer tutar. Romanın farklı karakterlerinin umutları ve trajedileri, milliyetçi güçler içerisindeki sosyalist savaşçıları komünizmin ulusa ve İslam’a karşı duran yabancı ve ithal bir düşünce olduğunu reddeder yönündeki betimleyişi okuyucuya Cezayir devriminin doğasını anlama olanağı sunar. Vattâr’ın çalışmasında bir tema olarak yinelenen “kimlik arayışı” romandaki baskın unsurdur (Cox, 2008: 825).

el-Lâz çağdaşı olan eserler arasında edebiyat eleştirmenleri tarafından en çok ilgi gören romanlardan biri

olmuştur. Cezayir roman sanatı içerisinde gözlemlenen birçok eğilimin önderliğine eşlik etmiştir. Bir yandan kurtuluş savaşı olaylarından beslenen Arapça yazılmış millî romanların önünü açarken diğer yandan Cezayir’de ideolojik romanın kurallarını perçinleyen neredeyse ilk çalışma olmuştur (Jakeline ez-Za’îm, 1974: 9). Vattâr edebiyat eleştirmenleri tarafından içerik, üslup ve şekil bakımından olgun bir roman olarak kabul gören bu çalışmasıyla adını dünyaya duyurmuştur (Sakkût, 2000: 222). *el-Lâz*’ın çok sayıda farklı dile çevrilmiş olması bunun bir kanıtıdır.

1.3.3.2.3. ez-Zilzâl (Deprem)

Yazar *ez-Zilzâl*’in yazımını 13 Eylül 1973 yılında bitirmiş olup romanın birinci baskısı 1974’te Beyrut’ta ikinci baskısı 1982 yılında Cezayir’de yapılmıştır (Bûşûşe b. Cum’a, 1992: I/213). Romanın İngilizce çevirisi William Granara tarafından yapılmış ve 2000 yılında Sâqi Books tarafından yayınlanmıştır (bkz. Granara, 2000).

Roman postkolonyal dönemi yaşayan bağımsız Cezayir’de Şeyh Abdülmecîd Bülervâh isimli bir karakterin yaşadıklarını anlatmaktadır. Başkent Cezayir’den hareket ederek Konstantin şehrine bazı kayıp akrabalarını aramak için gelen bu karakter sosyalist Cezayir Hükümetinin tarım reformu politikası altında toprakların kamulaştırmasının önüne geçmek için topraklarını bu akrabalarının adına kaydettirme niyetindedir.

Roman tarım reformunu, zenginliğini korumanın yollarını arayan fırsatçı bir toprak sahibi olan bu karakterin perspektifiyle ele alır. Bülervâh romanda olumsuz niyetleri olan başkahramandır. Şehir karmaşası ve sosyal çalkantılar daha çok kendi kuruntusunun bir ürünüdür. Fakat sahip olduğu hararetili bilinç akışı, belirsizlik ve kapalılık göstermektedir (Cox, 2008: 828). Muhafazakâr bir bakışa sahip bu karaktere göre bağımsız Cezayir kaotik bir toplum halini alarak ahlaksızlık ve dinsizliğe doğru ilerlemektedir. Romandaki deprem motifi, zaman sona erdiğinde beraberinde karmaşa ve toplumsal bir çöküş getirecek olan ve her yeri yıkıp yok eden kıyamet hakkındaki Kuran’dan tekrar tekrar yapılan alıntılarla sürekliliğini korumaktadır. Bülervâh geldiği bu şehirde her nereye gitse kıyamete dair işaretler görmektedir. Yaptığı sinir bozucu hatalar ve gördüğü acı veren düşlerin ardından giderek çoğalan bir çocuk grubunun kendisiyle alay etmesi üzerine ümitsizlikle neredeyse kendini köprüden atarak öldürecek (Issa J. Boullata, 2000: 904).

Kuran’a dair öğretileri dinî bir kişilik olan Bülervâh’ın aleyhine çalışmakta Arapça ve din arasındaki ilişkiyi yıkmaktadır. Roman tarım reformu ve endüstrileşmeyi yüceltirken yozlaşma, yoksulluk ve adaletsizliği eleştirmektedir. Sınıf ve din farklılıkları portresi devletin birlik söylemleriyle ters düşerken, dindar biri olarak Bülervâh’ın konumu, tarım reformu radikalizmi ile kültür ve dil politikası tutuculuğu arasındaki paradoksu ortaya çıkarmaktadır (Cox, 2008: 828).

Vattâr’ın imgesel sanatı ve Joyce’s Ulysses’i andırıcısına kullandığı geri dönüş (flashback), iç monologlar ve bilinç akışı gibi edebiyat araçları sayesinde okuyucu, modern Arap romanları arasında önemli bir yere sahip *ez-Zilzâl*’i yaşayabilmektedir, anlatımın hızlı bir şekilde üçüncü şahıstan birinci şahsa geçmesi, Bülervâh’ın aşırı zihin aktivitelerini ve iç monologlarını takip eden, peşi sıra gelen karmaşık zaman hareketlerinin aniden şimdiki zamandan

geçmişe ya da geçmiş zamandan şimdiye dönmesi nedeniyle *ez-Zilzâl* kolay okunabilen bir roman değildir. Romanın iç yüzü *Bûlervâh*'ın acizliğine ve kendisini bir zavallı yapan gelenekçi kişiliğinin yanı sıra hükümetin sol görüşlü politikalarına, komünistlere, Cezayirli Yahudilere ve gençliğin özgürlükçü hayat anlayışına karşı düşmanca tavrı nedeniyle canından bezginliğine dönüktür. Cinsel yönden iktidarsız ve kısır oluşu belki de muzdarip ruhunun ve yaptığı başarısız beş evliliğinin temel sebebidir. Tâhir Vattâr, *Bûlervâh*'ta unutulmaz bir karakter ortaya koymuş, gelenek ve modernizm arasında pençeleşen Cezayir'de bir dönemin değer ve inançlar sistemini başarılı bir şekilde betimleyebilmiştir (Issa J. Boullata, 2000: 904).

Vattâr'ın sosyalist ideolojiye şiddetle bağlılığının devamını gösteren *ez-Zilzâl*'in sanatsallık açısından *el-Lâz* ile karşılaştırıldığında daha zayıf olduğu gözlemlenmektedir. Yine de bu durum bu iki romanın kurtuluş savaşı yıllarında yazılmış romanlar arasında en önemli iki roman olma özelliğine gölge düşürmemektedir (Muhammed Masâyif, 1983: 86).

1.3.3.2.4. el-Huvvât ve'l-Kasr (Balıkçı ve Saray)

Roman ilk kez 1974 tarihinde Cezayir'in *eş-Şa'b* gazetesinde tefrika olarak yayınlanmıştır. Kitap olarak ilk kez 1980'de daha sonra 1984'te Cezayir'de çıkmıştır (Bûşûşe b. Cum'a, 1992: I/213). Zaman ve mekânın sınırlarından tamamen uzak olan roman genelde Arap dünyası özelde Cezayir'i sembolize etmektedir. Büyülü gerçekçiliğin sınırlarında olan eser, bünyesinde barındırdığı bir takım unsurlar nedeniyle aynı zamanda toplumcu gerçekçi olarak kabul görür.

Romanın başkahramanı olan balıkçı Ali el-Huvvât, yakaladığı olağanüstü güzellikte ve yeteneklere sahip balığı ölümden dönen Kral Hazretleri'ne hediye etmek için kendi kendine söz verir. Roman Ali el-Huvvât'ın türlü sıkıntılar aşarak Kral Hazretleri'ne ulaşmasını hikaye etmektedir.

1.3.3.2.5. 'Ursu Bağl (Bir Katırın Düğünü)

Yazımı 1975 Eylül'ünde biten *Ursu Bağl*, ilk olarak 1978 yılında Beyrut'ta daha sonra 1982 yılında Cezayir'de basılmıştır (Campbell, 1996: 1373). Bağımsızlık sonrası Cezayir'de varlığı kesin olan bir bozulmuşluk ve toplumun yükselmesi adına dinin bir kenara itilmişliği romanın hareket noktasıdır. Romanda yazar postkolonyal Cezâyir'deki bozulmuşluğu düzeltmek için İslamî Arap birikimini kullanır. İkinci Abbasî asrından Hamdân el-Karmatî ve düşüncelerini tarihin sayfalarından çıkararak okuyucuya sunar. Romanın kahramanlarından el-Hâc Kiyân'ın ağzından Cezayir'deki ekonomik ve toplumsal problemlerin çözümü için sosyal adaleti ön gören Karmatî düzeninin uygulanmasına çağrıda bulunur (Hasan Leşker, 2009: 69).

Realizmden hareketle geçmiş ve kimlik arayışı üzerine yazılmış bir romandır. Sahne, Tunus'ta bir genelev olup kadın tüccarları ile hayat kadınları arasındaki çekişmeler resmedilmektedir. Romanda verilmek istenenler, romanın madde bağımlısı olan ana karakterinin sanrıları aracılığıyla alegorik bir şekilde aktarılmıştır. Romanın olay örgüsü, ulusal liderlerin de önceki sömürgeci efendiler gibi aynı sömürü uygulamalarını ortaya koyduklarına dair düşündürücü bir alegori olup emperyalizm ile yeni bir ilişkilendirmeye

doğru yönelmiştir. Romanın tarihsel göndermeleri İslamî geçmişin kopukluk, çekişme, devrimci hareketlerle bağlantılı unsurları üzerine odaklanmaktadır. Bu göndermeler, İslam'ın içeriğinin tarih boyunca muhalefete maruz kaldığını ve tek gerçek İslam'ı sergilemek adına din müessesesinin baltalandığını vurgulamakta, sosyal eşitlikçilik hareketlerinin İslam'ın bir parçası olduğunu göstermektedir. Roman kendini ve Arapçayı, din ve eğitim kurumlarınca reddedilen sosyalist politikalarla aynı eksene oturtmuştur. Geçmişle olan bu ilişki ulusun kimlik ve gerçek modeller arayışı sırasında tarihin nasıl da çelişkili yorumların çatışma sahası haline geldiğini göstermektedir. Vattâr'ın yazıları ulusun kendi geçmişi ve terekisi ışığı altında gelişmesi gerektiği fikriyle çelişmez aksine tarihin resmî verilerine karşı çıkmak adına daha çok bu önerme doğrultusunda çalışır (Cox, 2008: 828).

Roman, özellikle el-Hâc Kiyân'ın trans halindeki sahnelerde kullandığı dil bakımından oldukça zor okunabilen bir yapıya sahiptir. Bu sahnelerde okuyucunun gerçekle gerçek olmayı ayırt edebilmesi için büyük bir efor sarf etmesi gerekmektedir. Burada okuyucu tarafından yaşanan en belirgin zorluk zaman tayinidir. el-Hâc Kiyân'ın gerçekle karışık olan hayal dünyası içerisindeki sahneler ayrı bir şekilde ele alındığında olaylar zincirinin gayet basit ve anlaşılır bir hale büründüğü görülmektedir. Yazarın ele aldığı problemler sembolik bir yapı içerisinde işlenmektedir.

1.3.3.2.6. el-'İşk ve'l-Mevt fi'z-Zemeni'l-Harâşî (Zor Zamanda Aşk ve Ölüm)

Yazımı 1978'de tamamlanmış olan *el-'İşk ve'l-Mevt fi'z-Zemeni'l-Harâşî*'nin ilk baskısı 1980, ikinci baskısı 1983 yılında Beyrut'ta çıkmıştır (Bûşûşe b. Cum'a, 1992: I/213). Roman, yetmişli yılların başında Bûmedyen'in devlet başkanlığı yaptığı dönemin olaylarını tasvir etmektedir. Vattâr romanına gönüllü sosyalist bir grup öğrenciyi, başlarına Cemile adında bir kızı, karşılarına, liderliğini Mustafa adında bir gencin yaptığı gelenekçi başka bir öğrenci gurubunu yerleştirmiştir. Burada Vattâr, Hizbullah Cemaatinde yetişmiş ve gelenekçi öğrencilerin grubundan ayrılarak sosyalist gruba katılan üç İslamî tipi de olaylara ortak etmiştir.

Roman tarım reformu ve bir takım gönüllü öğrencinin bu projenin hayata geçirilmesi için verdiği mücadelesini, öğrenci grupları arasındaki mücadelenin görünmeyen yönlerini, tarım reformu projesinin daha hayata geçirilmeden ortadan kaldırılması yönünde çabalayan gelenekçi öğrencilerin beliren fırsatçı yüzlerini ortaya koymaktadır.

Yazarın ilk romanında başkahramanı oynayan el-Lâz'ı bunun yanında Hamuv, er-Rebîf ve Ba'tûş karakterlerini de buradaki olaylara dâhil ettiği görülmektedir. Bu yönüyle roman, adeta devrimi ve devrim sırasındaki olayları anlatan *el-Lâz*'ın devamı niteliğindedir. Çünkü bu kez bağımsızlık sonrası halkın ve ülkenin durumu tasvir edilmektedir. Babası öldürüldüğünden beri aklını yitirmiş ve suskunluğu seçmiş olan el-Lâz sosyalist öğrencilerin zaferiyle doğal hayatına geri kavuşur ve tarım reformunun uygulamaya geçişi sırasında bu eylemin yardımcısı olur. Ayrıca isimlerini saydığımız karakterler, etraflarında gelişen siyasî olaylara uzak kalmayıp aksine bu olayların bir parçası olurlar.

Romanın sonunda Vattâr tarım reformuna karşı çıkan öğrencilerin eylemini başarısızlıkla sonuçlandırmış, çiftçiler ve fakirler için daha iyi bir hayat düzeni kurma yolundaki

sosyalist öğrencilerin önünü açarak düşüncelerindeki sistemi uygulama imkânı sunmuştur.

Hızlı zaman ve mekân değişimleri, bu değişimlerin herhangi bir ön açıklama olmaksızın sunulması romanın okunmasını güçlendiren etkenlerdir. Bunun yanında kurgu, okuyucunun dikkatini ve okuma güdüsünü tetikler niteliktedir. Roman, dönem Cezayir'ine ışık tutmakta, yaşanan ama bilinmeyen gerçekler hakkında bilgi vermektedir. Buna ek olarak henüz roman alanında yeterli bir seviyeye ulaşmamış Cezayir edebiyatı içerisinde önemli bir kilometre taşıdır.

2. et-Tâhir Vattâr'ın Toplumcu Gerçekçi Romanlarında "Mücadele"

Toplumcu gerçekçi edebiyat, Sovyet edebiyatının yarım yüzyıldan fazla süren varlığı esnasında biriktirdiği büyük deneyimler neticesinde ortaya çıkan edebiyattır. Bu edebiyatın tarihi, kahramanlarının dinamik çizgilerinde ve halk mücadelesinin anlatımında beden bulur (Şolohov, 1976: 81). Sanatçı, gerçekçi proleter (mücadelecisi) sanatı, işçi sınıfının sosyalist ülkeler adına mücadelesini anlatan dünya görüşünde sosyalist yapısını ortaya koyar (Kagan, 1976: 86). Bu sanat sosyalist mücadelenin ve sosyalizmin kanıtlanmasına çağrıda bulunur. Sosyalist sanatı icra eden yazar yeniçağın girift evrimini yansıtan ve aynı zamanda yeni insanın biçimlendirilmesinde pay almak isteyen yazardır. Bu yazar yaşadığı güne dek duyulmamış sorunlarla karşı karşıyadır (Parkhomenko ve Miyasnikov, 1976: 7).

Toplumcu gerçekçilik, proletaryanın eylemlerini, kolonyalizme, burjuvaya veya anti sosyalizme karşı verdiği mücadeleyi ele aldığı gibi insanların günlük yaşamlarındaki ilişkileri, sosyal yapı içerisindeki beşerî münasebetleri, beşerin doğadaki canlı ve cansız şeylerle olan münasebetlerini de sosyalist bir bakış açısıyla işler ve kendi potasında eritir (Brecht, 1980: 241). Karakterlerin birbirlerine karşı takındıkları tavırlardan bir alan oluşturur. Bu karakterlerin vücutlarının durumu, seslerinin tonu ve yüz hareketleri toplumsal bir jest tarafından saptanır ve biçimlendirilir. Karakterler birbirlerine bağırır çağırır, birbirlerini över ve yerer, birbirlerini eğitir vb. tutumlar takınırlar (Brecht, 1980: 142). Son iki cümlede verilen durum özellikle toplumcu gerçekçi tiyatro için geçerlidir ancak roman türünde karakterlerin jest ve mimikleri de bu şekilde tasarlanmaktadır.

Vattâr'ın ilk altı romanı, dönem insanının yaşadığı ulusal, ekonomik ve sosyal problemlerini sosyalist çözümücü bir bakış açısıyla dile getirir. Romanların genelinde ulusal bağımsızlık problemi, ulusun daha iyi bir yaşam standardını elde etme çabası ve bu uğurda verilen mücadele söz konusudur. Ulusal bağımsızlık sorunu toplumsal ilişkilerin en karmaşık sorunlarından biridir. Toplumsal gelişmelerin temel belirleyici ögesini sınıf ilişkileri teşkil eder. Tabakaların verdiği mücadele toplumcu gerçekçiliğin vazgeçilmez unsurudur. Bu noktada insan toplumsal ilerlemenin lokomotifleri olarak ortaya çıkar. (Konstantinov, 1979: 5). Halkların emperyalizme karşı verdikleri ulusal kurtuluş mücadelesinin temelinde yalnızca ulusal kurtuluş ereği değil aynı zamanda toplumsal kurtuluş da yatmaktadır.

Yazarın basılan ilk romanı *el-Lâz*, tamamen Cezayir devrimini; Cezayir'in Fransız sömürgecilğine karşı verdiği savaşı ve bu savaş içerisindeki sosyalist mücadeleyi birlikte

işlemiştir. Özellikle Zeydân karakteri romanın başlıca mücadelecisi ve fikir adamıdır. Yazar Zeydân üzerinden devrimi ekonomik ve sosyal hayattan ayrı değil aksine bunları bir bütün olarak ele almıştır. Çünkü ülkeye hâkim olan sosyal ve ekonomik durumları, insan hayatının kötüleşme ve bozulmasının doğal bir sonucu olarak düşünmekte ve bu sebeple roman içerisinde tarihten sayfalar açmak suretiyle geçmişe ışık tutmaktadır.

Roman geçmişin sayfalarında başlar, ülkenin durumunu genel bir bakışla şu şekilde çerçeve eder: Fakirlik evlerde kol gezmekte, insanlar günlük yirmi ya da kırk doro karşılığında bulabildikleri herhangi bir işte çalışmaktadır.³ Topraklar bölgenin ileri gelenlerinden birinin üzerine kaydedilmek üzere sahiplerinin elinden cebren alınmış durumdadır. Toprağın asıl sahibi ve toprak sahibinin ailesi kendi arazisinde karın tokluğuna çalıştırılmaktadır. Gençler zorunlu askerlik hizmetine alınmaktadır.

el-Lâz romanı halkın içinde bulunduğu durumun genel bir tasvirini şöyle yapar: "*Kendimizi bildik bileli, doğduğumuz gündün beri başımızdaki festen neredeyse pislik damlayacak, elbiselerimiz eski, yıpranmış ve parçalanmak üzere, paslı tellerin sarmaladığı ayakkabılarımız bir parça deri ya da lastikten ibaret, yüzler soluk ve kuru. Maziden bize kalan acıdan başka bir şey değil. Şu an da beklemekten başka yapacak bir şeyimiz yok. Gelecekte de bizim için sadece ölüm var. Mikroplar gibi yok olacağız.*" (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 6).

Yazar, romanında sosyal yaşantıdan kesitler sunmakta, statünün ve statükonun bir portresini çıkarmakta, insanların yaşadığı geçim sıkıntısından ve halkın sömürülmesinden söz etmektedir. Örneğin roman karakterlerinden Hamuv'un, son derece kötü olan sosyal durumu şu cümlelerle ifade edilir:

"O ve arkadaşı hamamcı Hamuv saatlerce oturur, konuşmaya daldı. Söze genellikle hamamın suyunu kaynatmak için kazan ile cedelleşen Hamuv başlardı. Ailevî durumundan ve küçücük kulübedeki, pisliğin ve dumanın içerisinde çalıştığı berbat işinden şikâyet ederek..."

- *Amcaoğlu! Bir ekmek parası bile değil. Her gün kırk doro ve evde bekleyen on dört aç boğaz. Unun kilosu yirmi doro, yağ kırk doro, sabunun kalıbı on beş doro, bu para ancak köpekleri doyurur.*" (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 23).

Paragraf Hamuv'un sosyal durumunu ve günlük yaşantısını özlü bir şekilde tasvir etmektedir. Bunu yaparken de Hamuv'un içinde bulunduğu sosyal sınıfı; kalabalık bir aileyi geçindirmeye yetmeyecek derecede düşük bir ücretle çalıştırılan (sömürülen) halk sınıfının durumunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca bir takım zarurî ihtiyaçlar için biçilen rakamlar, hayat pahalılığının altını çizmekte ve geçimin ne kadar zor olduğunu vurgulamaktadır. Yazarın, Hamuv'un hayatını betimlemek için kullandığı "*şikâyetlenme, kulübe, pislik, duman ve mücadele*" gibi kelimeler, karakterin hayatına dair ümitsizliğe işaret etmektedir. Aynı paragrafta kullanılmış olan "*Bu para ancak köpekleri doyurur*" şeklindeki bir halk deyişi de göze çarpmaktadır. Kullanılan bu deyim yine fakir halk sınıfının durumunu özetleyen bir ifadedir. Paragrafı hayatın farklı kesitlerinden tasvirler takip etmektedir.

³ Doro: Bir dönem Cezayir'de kullanılmış bir para birimidir. 1 Dinar = 20 Doro, 1 Doro = 5 Kuruş. Bkz. coins4arab, 2011.

Şunu belirtmek gerekir ki kapitalist toplumda her zaman sınıflar arası bir mücadelenin varlığı söz konusudur. Ancak bu noktada proletarya aynı zamanda içinde bulunduğu şartlara karşı da mücadele vermektedir. Bu durumu Huberman şu şekilde açıklamaktadır: “*Kapitalist toplumda çarkları döndüren kârdır. Açık göz işadamı demek, satın aldığı şey için elden geldiğince az ödeyen, sattığı şeyler içinse koparabileceği en büyük miktarı alan adam demektir. Yüksek kârlara giden yolun ilk adımı masrafları azaltmaktır. Üretim masraflarından biri, emeğe ödenen ücrettir. Bu nedenle, elden geldiğince düşük ücret ödemek işverenin çıkarıdır. Aynı şekilde, işçilerini elden geldiğince çok çalıştırmak da onun çıkarıdır. Üretim araçlarına sahip olanların çıkarları ile bunlar için çalışan insanların çıkarları birbirine karışmıştır. Kapitalistler için önce mülkiyet sonra insanlık, işçiler için ise önce insanlık -yani kendileri- sonra mülkiyet gelir. Kapitalist toplumda iki sınıf arasında daima bir çatışma olmasının nedeni de işte budur. Sınıf savaşında iki tarafın da davranışı, zorunlu oldukları davranıştır. Kapitalist, kapitalist olarak kalabilmek için kâr etmek zorunda olduğu gibi, işçi de yaşayabilmek için doğru dürüst bir ücret almaya çabalamak zorundadır. Taraflar ancak karşısındakinin zararı pahasına başarıya ulaşabilir.*” (Huberman, 1997: 10-11).

Yazar, dönemin gerçeklerini anlatma çabasıyla devrim hatıralarına geri dönmeyi tercih eder. Ancak görünen ve bilinen materyallerin üzerinde durmaz. Devrime katılan karakterlerin bilinçaltına inerek görünmeyen ya da bilinmeyenleri gün yüzüne çıkarır. Bu sırada insanların yaşadığı paradoksal halleri de ortaya koymaktadır. Örneğin, hamamın kazan dairesinde çalışan, perişan bir hayat süren, sömürü altında ezilmekte olan Hamuv’un çaresizliği, içler acısı durumu Hamuv’u, yeni doğmuş çocuğunu hamamın kazanında yakmaya kadar ittiği görülmektedir. Çocuğunu önce öpmüş ardından onu kazana atmış ve işine devam etmiştir (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 20).

Yazar, roman karakterlerinin hayatlarından kesitler sunarken ve karakterlerin içerisinde yer aldığı halk sınıfını vurgularken farklı yönleriyle fakir halk sınıfının analizini de yapmakta; çobanlık, rençberlik ve ticaret gibi meslekleri de açıklamaktadır (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 133). Ayrıca bu mesleklerdeki istikrarsızlık ve durumunun değişkenliğinden de bahsetmektedir. Bir dönem olarak ele alındığında ikinci dünya savaşı yıllarında fakir halk sınıfının durumu, kıtlık ve yokluk yıllarının betimlendiği görülmektedir.

Bu tasvirler sayesinde dönem insanının içinde bulunduğu durum okuyucunun gözünde daha da netleşir. Romanda insanların ümitsizliklerine, duygularına ve tercihlerine dair manzaralar yoğun bir şekilde verilmektedir. İnsanların devrim saflarına katılmasının ardından bu manzaralar hatıralara damgasını vurmuştur.

Çok net bir şekilde sunulan sefillik ve ümitsizlik ortamının karşısına yazar bir müddet sonra Zeydân karakterini çıkaracak ve ideolojik mücadelesini bu karakter üzerinden sunacaktır.

En başından beri yazar devrimi bir değişim ve bir dönüşüm olarak değerlendirir. Sömüren ve sömürülen arasındaki mücadele olarak görür. Bu düşünceler Zeydân üzerinden şu şekilde aktarılmaktadır:

“*Fransızlar gidecek, zenginlerin elinde bir şey kalmayacak ve fakirleşecekler, tüm insanlar tok karnına*

uyuyacak. Hepimiz okuyabileceğiz (öğrenim göreceğiz). Arapça, Rumca, İngilizce, Almanca ve Rusça öğreneceğiz.

Bizden birileri de hâkim, şâmbit,⁴ hoca, komutan olabilecek. Bizden birileri...

Bizler de Fransızlar gibi kavrayışı güçlü, temiz, güzel ve saygın olacağız.” (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 31).

Zeydân’ın ağzından dökülen bu cümleler, aslında yazarın devrimden ne anladığını ve ne beklediğini göstermektedir. Arapça yapılarına bakıldığında Zeydân’ın tüm cümleleri fiil ile başlamakta ve bu fillerin tamamının, bünyesinde hareket barındırdığı görülmektedir. Bunun yanında cümlelerin geleceğe dair ümitler ve müjdelere taşıdığı da gözden kaçmamaktadır. Bu, Fransızların gidişyle gelecek olan zaferdir. Ancak yazar, bununla yetinmemekte akabindeki “*zenginlerin elinde bir şey kalmayacak ve fakirleşecekler*” cümlesiyle de halk sınıfının sadece Fransız sömürgesinden değil aynı zamanda zenginlerin sömürsünden de kurtulacağını ima etmektedir. Daha sonra gelen cümle ise yazara göre mutlak özgürlüğün habercisidir denilebilir. “*herkesin karnının doyması*” ifadesinde herhangi bir kesimin ya da sınıfın başka bir kesime ya da sınıfa tercihinin söz konusu olmadığı alımlanabilmektedir. “*bizden birileri...,hepimiz öğrenim görebiliriz, ...oluruz*” şeklindeki ifadeler bu durumu destekler niteliktedir. İfadelerin tamamının çoğulcu eşitlikçi bir zihniyetin ürünü olduğu yadsınamaz. Buradan hareketle genel olarak sosyalist ve devrimci bir üslubun hâkimiyeti söz konusudur. Burada yazar, Zeydân’ın şahsında kendini halkla harmanlamış ve bir okuryazar olduğu halde kendini halktan ayrı tutmamıştır.

Bu açıdan bakıldığında yazar, devrimde aynı saflarda yer alan farklı kültür seviyesine sahip oluşumları da romanda sergilemektedir. Amaç toplumsal ve ekonomik durumun devrimle olan bağını ifade etmektir. Romandaki devrimcilerin portrelerine bakıldığında birçoğunun son derece fakir ve beden işçisi olarak mücadele veren insanlar olduğu görülmektedir. Bunlar ümitsizliğin, yokluğun acısını tatmış kişilerdir. (Cevdet er-Rikâbî, 1976: 29)

Gönülden inandıkları için geride neleri terk ettiklerini düşünmeksizin devrim saflarına katılmışlardır. Onlara göre devrim, içinde bulundukları çıkmazın tek kurtuluş mekanizmasıdır. Yazar bu sayede hem toplumdan bir kesit sunmuş hem de derin ve detaylı bir panorama oluşturmuştur. Direnişçiler üzerinden dönemin toplumsal hislerini analiz etmiş, emel, arzu, acı, keder, umut gibi dönem insanının yaşadığı duyguları açığa çıkarmıştır.

Yazar, *el-Lâz* romanında sömürge güçlerine ve yabancı işgaline karşı savaştan direnişçi sınıfın sergilediği, direniş ve azmin somutlaştığı ulusal devrimden çokça portreler sunmuştur Hamuv, Zeydân, Kaddûr gibi daha birçok karakter romanda olaylara devrim kazandıran tiplerdir.

Yazar Kaddûr’un ağzından: “*Ertesi gün itibarıyla operasyon Hamuv ile başladı...ilaç, ayakkabı, gıda alımı ve bunların bilinmeyen yerlere gönderilmesi...çaresiz yoksul Hamuv’u cebinden milyonlarca lirayı çıkarırken gördüğünde ne kadar da şaşırmıştır. Ailesi açıktan kıvrılırken, kıyafeti her zamanki gibi eski ve yırtık iken. Ağır meşakkatli işi de değişmemiştir ama... bu tuhaf dosta duyulan sevgi ve saygıyı*

⁴ Fransız koloni yönetiminin belirli mıntukalara kendi eliyle seçerek yerleştirdiği kanun adamıdır.

hissetti... ve eskisine nazaran daha iyi anlamıştı; devrim - Hamuv'un, Zeydân'ın, bütün yoksulların ve son olarak da onun yaptığı bu iş- büyük ciddi bir iş, Hamuv'un dediği gibi durumların fiilen değişmesi kaçınılmazdır." (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 36). Yazar bu sayede hem içinde bulunduğu halkı devrime ve mücadeleye teşvik etmekte hem de Cezayir devriminin nasıl ve ne şekilde yapıldığına dair tarihî doneler sunmaktadır. Zaten toplumcu gerçekçi yazarın görevi de budur. Toplumcu gerçekçinin eserleri, biçimi ve yapısı bakımından düşmanını yeren yahut hayatı devrime doğru hareketlendiren, devrimin gelişmesi için hayatı tanımlayan eserlerdir (Siniavski, 1967: 29).

Zeydân bir başka cümlesinde, verilen mücadelenin kimlere karşı yapıldığını da şu sözleriyle açıklar:

"Dünyada iki tür insan vardır. Biri sen ve tüm işçiler gibi ter dökenler, diğeri bu terden istifade edenlerdir. Bu ikinci tür yok olmadıkça insanlığın teri boşa akmaya devam edecektir. Her türün çıkarı diğeri türün çıkarları ile çakışır. Bu nedenle iki tür birbirinin kanlı düşmanıdır." (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 75).

Zeydân'a göre mücadele başta da belirttiğimiz gibi hem sömürgeciye hem de ulusun geri kalmasına sebep olan diğer unsurlara karşı verilmelidir:

"Ah... henüz vaktimiz gelmedi. Mesafeler zamanla bizim aramıza giriyor. Bu mesafe de en azından iki ya da üç nesillik mesafedir... Yaklaşık bir buçuk asır doğrudan sömürü. Ve ortaçağ toplumundan daha geri kalmış bir toplum. Bedeviliğin, perişan ettiği bir toplum. Kapalılığın ve geri kalmışlığın içinde boğuşan çoban bir toplum." (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 76).

Yine Zeydân'ın ağızından aktarıldığına göre bir diğer mücadele de halk ve devrimciler arasındaki bölünmeye karşı verilmesi gereken mücadeledir:

"Biz her hangi bir askerî rütbe taşımıyoruz... Ben şahsen devrim ordusu içinde rütbelere karşıyım. Çünkü direnişçiler arasında ayrıma yol açıyor. Bu direnişçileri vatanın kurtuluşu ve hayatın yeniden düzenlenmesine olan ortak inançtan başka bir mücadele birbirine bağlamaz. Anlıyor musun? Elbiseni değiştirmelisin ve bizim gibi görünmelisin. Önünde ilk yapman gereken şey bizim hayatımıza alışmandır. Bundan sonra işler doğal bir şekilde seyrine dönecektir. Anlıyor musun?" (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 111).

el-Lâz romanında yazarın en çok değindiği konu, kurtuluş savaşı yıllarında Millî Kurtuluş Cephesi (FLN) içindeki fikir ayrılıkları ve bunun devrime nasıl yansıdığıdır. Zeydân bu partinin ve aynı zamanda Sovyet Komünist Partisinin bir üyesidir. Dört Avrupalı arkadaşı ile köyündeki kurtuluş mücadelesine destek verdiği dönemde FLN bir karar alır ve tüm partileri dağıtarak herkesi bireysel anlamda tek çatı altında; FLN çatısı altında toplamaya çalışır. Bir yandan halk sınıfından oluşturduğu birliklerle sömürgeciye karşı mücadele veren Zeydân, öte yandan da dört Avrupalı arkadaşıyla birlikte FLN'ye karşı mücadele vermektedir. FLN Zeydân ve arkadaşlarından Komünist partiden ayrılmasını kendisine bağlanmalarını ister. Zeydân ise zaten aynı amaca; vatanın özgürleştirilmesine hizmet ettikleri için buna gerek olmadığını söyler. Arkadaşlarıyla birlikte karar vermeleri için kapatıldıkları mağarada kaçacak bir boşluk bulmalarına rağmen kaçmaz ve kararlı direnişlerine devam ederler. Davaya bağlılığının bir göstergesi olarak ölümle cezalandırılacaklarını bilmelerine rağmen teslimiyeti

reddederler. Kısaca sosyalizmin ve direnişin sembolü olan Zeydân'ın verdiği ikinci büyük mücadele de kendi vatanındaki yönetime karşı yapılmaktadır. Mağaradayken aralarında geçen konuşma şu şekildedir:

"Yoldaşlar... Cezayir Komünist Partisi hedef alınmıştır. Bizler bir yandan Cezayir Komünist Partisi karşısında herhangi bir tavır belirlemediğimiz, diğeri yandan komünist olduğumuz için hedef alındık. Bu, durumumuzu gözden geçirmek ve nihaî olarak tavrımızı açıklamak için bir fırsattır. Cezayir Komünist Partisi ilkeli midir değil midir? Destekleyecek miyiz desteklemeyecek miyiz? Prensiplerimize ihanet mi edeceğiz yoksa kendimizi kurban mı edeceğiz?..."

İşte sonun da sonuna geldik. O da ölümdür... önümüzde ölümden başka seçenek yoktur. Ya partizan direnişçi bir ölümü ya da bedenen ölümü seçeceğiz." (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 175-176)

Romanda birçok portre çizilmiş, bir yandan sömürgecinin kötülükleri, vahşiliği, baskıcı uygulamaları somutlaştırılırken diğeri yandan halkın direnci, kararlılığı ve türlü işkencelere karşı gösterdiği tahammülü betimlenmiştir. Yazar, Cezayirli direnişçiler sınıfını ele alarak bir anlamda bağımsızlığa olan inancın resmini çizmektedir. Bunu, mecaz ve abartıdan uzak gerçekçilik üslubunun sınırları içerisinde kalarak yapmaktadır. Tarihi kesitlerin okuyucuya sunulmasında Cezayirli direnişçileri tamamen insanî boyutlarda ölçeklendirdiği izlenimi dikkatlerden kaçmamaktadır. Çünkü herhangi bir gerçeküstü unsur içermemektedir. Fransız subayın, köyün haini olan Ba'tûş'u ve askerlerini yanına alarak köye yaptığı baskında acımasızca sergiledikleri davranışlara rağmen halkın gösterdiği direniş romandaki mücadele örneklerinden bir diğeridir.

"Altıpatlarını eline aldı ve sert bir şekilde tıklatmaya başladı. O sırada şâmbît kendisine doğru yaklaştı ve kulağına fısıldadı:

- er-Rebî'î el-Berekâtî, çavuşun (Ba'tûş'un) amcası yüzbaşı hazretleri, er-Rebî'î'nin karısı da aynı zamanda çavuşun teyzesidir....

- Güzel. Çok güzel.

Ona cevap verdi ve Ba'tûş'a yönelerek:

- Çavuş. Kapıyı kır.

Bu sırada içerden kesik bir ses yükseldi.

- Kim var orda?

- Asker. Açın.

Diye cevap verdi Ba'tûş ve kekeleyerek:

- Allah sana lanet etsin ey şerrin yüzü.

er-Rebî'î teslim oldu. Namaza durakmışçasına ellerini başına doğru kaldırdı. Ne yaptığını bilmeksizin olduğu yerde donup kalan karısı Hayziye'nin yakınındaki duvara kadar gerilemeye başladı. Bu sırada yüzbaşının denetlemesine yardımcı olmak üzere askerler dağıldı. Ba'tûş ve şâmbît yüzbaşının yanında durdular...

- Ne istiyorsunuz Ba'tûş? Yeğenim.

Avlunun ışığını yakmak üzere elini uzatırken

- Kaldır ellerini teyzeciğim Hayziye! ve sesini çıkarma.

diye cevap verdi Ba'tûş. Bu sırada yüzbaşı ağır adımlarla yaklaşmaya başladı. Gözleri er-Rebî'î'ye odaklanmıştı. Tam er-Rebî'î'ye varmak üzereyken irkilerek arkasına döndü.

Hayziye'nin faydasız bir sabırla gözlemlediği vaziyetten endişelenerek sancıdan inleyen inek, karnını duvarlara sırtıyordu.

Yüzbaşı bir an düşündü. Sonra kafasıyla Ba'tûş'a işaret ederek şöyle emretti:

- İneğin acısını dindir çavuş.

Ba'tûş, teyzesine baktı ve gözlerini yumdu. Tetiği boşaltmak üzere parmağını bastı. İnek acılar içinde inliyor, nefes alıp veriyordu. Yüzbaşı ineğe, er-Rebî'î'ye ve gözlerini kapayıp dişlerini sıkmış olan Hayziye'ye bakıyordu.

Yüzbaşı, atılan kurşunları el-Lâz'ın göğsüne saplanmış gibi düşündü. Derin bir nefes aldı ve gülümsedi. Kendisini boğan öfkenin ipini içinde hissetti. Birden tedirginlik yaşadı. Parmaklarını sigara çıkarmak için cebine attı.

- İyi yaptın çavuş.

Ba'tûş gülümsedi. Yüzbaşı, kontrolleri bitirip eli boş geri dönen askerlere dikkatle bakarak tekrar gezinmeye başladı. Daha sonra şâmbût seslendi:

- Herkes tek tek dağılsın, hemen bana Meryâne'yi (el-Lâz'ın annesi) getirin. Şoför o ikisiyle birlikte kal.

er-Rebî'î ve Hayziye'nin yüzlerine tekrar bakmaya başladı. Adeta yüzlerindeki belli belirsiz yazıtı okumaya çalışır gibiydi.

Kadın kırk yaşlarında ve gençliğini hala muhafaza eden biriydi. Yüzü güzel ve yuvarlaklı. Güzelliğini bozan bu çirkinliklere rağmen. İri ve güzel gözlerinden yaşlar dökülüyordu. Şüphesiz ineğine ağlıyordu... iyi yaptım... ama bu sevimsiz surata gelince, tıp sözlüğü gibi yalın, depremin vurduğu arazi gibi çizik çizik... ellili yaşlarda biri. Ama sekseninde gösteriyor. Dişlerini ellerimle tek tek sökmem ve üzerine benzin döküp yakmam ne kadar da ürküttücü olur. Gözleri hiçbir şey ifade etmiyor. Adeta ölü gibi.

...diye söylendi. er-Rebî'î'nin yüzünü tükürükle doldurdu. er-Rebî'î'nin gözleri hareket ediyor mu diye bakmaya devam etti. Sonra emir verdi.

- Soyunun.

İkisi de hareket etmeyince geriye doğru açıldı ve askerlere başıyla işaret etti... Diğer ikisi, bilincini tamamen yitirmiş ve soluk bakışlarla kala kalan Hayziye'ye doğru yaklaşıp Ba'tûş başka bir askerle beraber amcasına doğru yaklaştı. Hayziye sanki ağır bir uykuda bir rüyayı yaşıyormuş gibiydi. Askerler er-Rebî'î ve Hayziye'nin tüm kıyafetlerini çıkardığı anda şâmbût kapının girişinde ne dediği anlaşılmaz bir şekilde bağırıp çağırıyor, Meryâne'yi tekmeliyordu. Meryâne'yi içeriye doğru fırlattı.

- Çavuş Ba'tûş. Şu kadının yok et.

Tereddüt etmeksizin Ba'tûş emri yerine getirdi. Kurşunlar tabancasından bir sel gibi boşaldı. Meryâne tek bir söz söylemeksizin yere yığıldı. er-Rebî'î Âyete'l-kursî'yi kekelemeye başladı. Hayziye bir heykel donukluğunda kalmaya devam etti. Ağır nefes alıyordu.

Çavuş Ba'tûş, bu kadının karnına bir cenin koymayı istiyorum. Burada benim önümde. Hadi acele et.

Ba'tûş, amcası er-Rebî'î ve şâmbût irkildiler.

- O senin teyzen Ba'tûş.

... diye sessizce söylendi er-Rebî'î. Ba'tûş, hemen cevap verdi:

- Teyzem.

Şâmbût boğazındaki gıcığı temizleyerek başını öne eğdi... yüzbaşı bir süre güldü. Sonra dönerek:

- Çavuş Ba'tûş. Amirin emretti.

Ba'tûş, yüzbaşıya döndü. Saf saf, şaşkınlık içinde yüzüne bakmaya başladı..." (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 93-95).

Romandan yapılan yukarıdaki alıntıda görüldüğü kadarıyla Cezayir gerçeği içerisinde türüne rastlanır yaşanmış unsurlar oldukça ön plandadır. Betimlemeler ve olayın sunumu adeta geniş kadrâjlı bir film makinasından çıkarcasına sunulmaktadır. Bunlar gerçekçiliğin en geniş sınırlarında aktarılan manzaralardır. Buradaki temel gayenin, sömürgecinin kin ve nefretini somutlaştırma ve bunu akıllarda yer edecek şekilde haykırma kaygısı şeklinde yorumlanabilir. Şu da var ki sömürgecinin Cezayir'de sergilediği tutum emsallerinininkinden çok daha şiddetli ve hunharcadır (Luraghi, 1994: 285-296).

Yazarın dile getirdiği bir diğer konu ise devrim sırasında Cezayirli direnişçilerin gösterdiği kararlılık ve iç dayanışmadır. el-Lâz romanındaki kahramanlık bireysel değildir. Bu kahramanlığı güçlü, cesur, atılgan ve doğal gibi özelliklere sahip el-Lâz karakteriyle sembolize edilen halkın tamamı göstermiştir. Romanda da geçtiği gibi "el-Lâz... Ey benim, suçumun ve zinamın çocuğu. Kendimizi Âdem ve Havva gibi ormada bulduk yapayalnız. Sarılarak gecelemekten başka yapabileceğimiz bir şey yoktu. Mevsim sonbahardı. Öğleden sonra kırağı çöküyordu... ve seni dünyaya getirdik... Bütün bunların tohumu var sende el-Lâz, bütün hayatın tohumları... Okyanus gibi... Hayır, sen halkın kendisisin. Mutlak halk... bütün anlamlarıyla." (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 113-114).

Her ne kadar direniş ve kahramanlık örnekleri bireyler üzerinden gösterilse de arka planda verilmek istenen bütün halkın sergilemiş olduğu mücadele (direniş) ve kahramanlıktır. Yazarın, olayları ele alışı, dönemin tarihsel verilerini işleyişi, geleceği sezinleyişi gibi açılardan bakıldığında konuyu işlerken derin ve detaylı bir gözlemler yaptığı kanısı uyanmaktadır. Gerçeği gözlemlerken toplumsal gerçekçi yolla bunu ortaya koymuştur.

İlk zamanlar köy halkının, Fransızlarla işbirliği içinde olduğunu ve devrimin sırlarını Fransız subaya taşıdığını düşündüğü için kendisinin şikâyet ettiği el-Lâz'ın, tutuklanıp hapse atıldığı halde devrimin sırlarını ifşa etmediği görülmektedir. el-Lâz en büyük mücadelesini Fransız subayın işkencelerine karşı vermiştir. Konuşması için kendisine türlü türlü işkenceler yapan subaya bir tek kelime bile söylememiş ve mücadeledeki kararlılığını göstermiştir.

"Salona atılıp da karanlık kendisini şaşkına çevirince düşündü... 'tutuklandığımdan beri öyle hissediyorum ki ben buradaydım... her şeyin başladığı ve bittiği bu salonda.' Işıklar yanar yanmaz el-Lâz'ı soyundurdular, paslı tellerle bağladılar ve üzerine demir çivilerin çakılı olduğu ahşap masaya fırlatıp dövmeye başladılar... bu, birinci operasyondur. 'Şayet bu sırada itirafta bulunmazsam hemen ikinci operasyon devreye girecekti... Elektrikli suya daldırılmak. Bunda da itiraf etmezsem en acılı operasyona sıra geliyordu ki o da tırnakların sökülmesiydi.'

Derinden böğürürcesine acıyla kıvrandı:

- Aaaay...Aaaaay.

Kendisine en çok acı veren şeyin tırnaklarının sökülmesi olduğunu düşünüyordu. Bu korkunç operasyonu hayal etti ve sessiz kalmaya gayret gösterdi. Gözlerini kapadı ve başka şeyler düşünmek için kendini zorladı... herhangi bir şey.

- Bizim muntıkadaki o ileri gelen kişi öldürüldüğünde amcam Zeydân, amaan babam Zeydân annemle birlikte ormana kaçtığında ninem nereye kaçtı? Ya amcam Hamuv kiminle kaçtı acaba?

Düşüncelere boğulmak üzereydi. 'Islak kırbaçlarla yapılan sert darbeler olmasaydı... neden kırbaçlarının yerini değişmezler ki...' mırıldanmaya çabaladı. Kemiklerine batan çivileri hissetti...

- Aaaaah. Şu lanet olası çiviler. Onlar olmasaydı dayanırdım...bedenim karşılaştığı darbelerin çokluğundan artık bir şey hissetmiyor.

- Aaaay... Aaay. Çılgılık atmak acıyı dindirmiyor. Acıları daha da artırıyor. Dayanmalıyım. Başka şeyler düşünmeliyim.

- Acaba bizim muntıkadaki lideri kim öldürdü?

- Aaaah... Yoksa ... Yoksa...

- Muhakkak Kaddûr kaçmıştır. Görünen o ki beni anlamıştı. Kaddûr köyden uzaklaşana dek birinci operasyon sırasında vakit kazanmam lazım.

- Aaay... Aaay.

- Dayanmalıyım. Benden önce çoğu dayanmıştı...

- Aaay... Aaay...

- Kiminle çalışıyorsun? Konuşacak mısın yoksa devam edelim mi?

... diye söyledi teğmen. Bunun üzerine el-Lâz düşündü... 'iniltirerim teğmeni cesaretlendirmişti... bir daha inilemeyeceğim. Başka şeyler düşünüyem...

Bu odada işkenceye dayananların onlara karşı en ufak bir açıkları yoktu. Onlar herkesi savundukları için dayanıyorlardı... ama ben her şeyi berbat ettim...

- Aaay... Aaay...

- Kiminle çalışıyorsun? Konuşacak mısın yoksa devam edelim mi?

- Devam etsinler... ne olursa olsun konuşmayacağım. 'Hareket etmezsem çiviler canımı yakmaz... inilemezsem bana soru sormayacaklardır. Düşüncelerin kafamı meşgul etmeye devam etmesi gerekiyordu.

- Bu odada işkenceye dayananlar işkencenin aşamalarından haberdar değillerdi... İşkenceye dayanmak onlara ilerleme kaydettiriyordu... Oysa ben...

- Aaay...Aaay...

- Kiminle çalışıyorsun? Konuşacak mısın yoksa devam edelim mi?

'Bitecektim. İtiraf ettim ya da etmedim. Çünkü aleyhimde çok fazla delil vardı... hain... melun yaratık... şu çiviler... daha sonra bir daha tuzlu su dökülmedi... aşamaları bilmiyor olsaydım... şu çiviler... bir daha da gücümü toplayamadım...'

- Aaay...Aaay...

- Kiminle çalışıyorsun? Konuş.

Trende Zeydân amcamın bana söylediği... anneme döndüğüm zaman, başını önüne eğdi ve mırıldanarak "Babaların bedduası çocuklarına işler".

- Aaaah. 'Kesinlikle tuz döküyorlar.'

- Aaay...Aaay...

- İtiraf edecek misin? Konuş.

- Yeter yeter. İtiraf edeceğim. İtiraf edeceğim.

- Konuş. Kiminle çalışıyorsun?

Teğmen hemen masaya koşarak bir kalem ve bir kâğıt aldı. İtirafı beklemeye başladı. Kesinlikle el-Lâz'ın daha fazla sabredemeyeceğini düşünüyordu. Acısına katlandığı darbelerle bir son vermek kendi elindeydi. Onun yerinde olsaydım, bana yönelttiği ispatlayıcı bir delilden sonra itiraf etmekte tereddüt etmezdim. Hiç de rıza gösterecek bir ruh hali yok... fakat en sonunda anlayacaktır.

- Hadi konuş!

- Sadece teğmene konuşurum.

Teğmen hemen yüzbaşıya koştu. Bir müddet sonra yüzbaşıyı getirip masaya geri döndü ve yazma pozisyonu aldı.

- Konuş!

...

Şayet el-Lâz sadece el-Lâz olarak kalsaydı bunda bir aşağılama olmayacaktı... ama el-Lâz, kardeşlerine hizmet etmek ve görevini yerine getirmek için çirkin bir hayat kadını gibi zafiyetimi ve yenik durumda oluşumu kullanmaya kalktı. İşte bu, aşağılamanın ta kendisiydi...

Suratını astı. Alnını kırıştırdı ve bağırdı:

- Konuş! Kiminle çalışıyorsun?

el-Lâz gözlerini açtı. Baygınlıktan yeni çıkan biri gibi, yavaşça. Aşağılama ve hakaretler içerisinde onun gözyaşları döküldüğünü düşünmeye başladı. Sonra mırıldandı.

- Bu durumda değil. Bu halde konuşmayacağım.

Yüzbaşı hiç düşünmeksizin,

- İndirin onu!

... diye emretti. Adımlar ileriye doğru atıldı. Sonra askeri bir nizam içerisinde geriye doğru döndü...

- Şu lanet olası. Ne yapacağım ben onu? Yakabilirim... suçu derhal idam edilmeyi hak ediyor. Karargâhın tam ortası buna uygun. Bizzat karargâhın tam ortasında. Kurşuna dizilerek idam edilmek. Köpek ölüdür gider. Kafasız sıçan..." (et-Tâhir Vattâr, 2008b: 55-60).

Yukarıda verilen manzara, benzerinin romanda çokça bulunduğu manzaralardan biridir. Burada el-Lâz'ın gösterdiği direniş ve mücadelenin yanı sıra sömürgecinin barbarlığı somutlaştırılmakta ve sömürgecinin bunu hangi yollarla yaptığı açıklanmaktadır.

Yazar, el-'İşk ve'l-Mevt fi'z-Zemeni'l-Harâşî romanında Cezayir'in gerçeklerinden, tarım reformunun uygulanması sırasında meydanlardaki atmosferden bahsetmektedir. Roman yetmişli yıllara odaklanmasına rağmen, iki dönem arasında bir köprü kurmuş; modern Cezayir ile Cezayir devrimini birbirine bağlamıştır. Ancak tarım reformunu konu alan diğer roman ez-Zilzâl ile el-'İşk ve'l-Mevt fi'z-Zemeni'l-Harâşî'de izlenilen yol farklılık gösterir. ez-Zilzâl'de olaylar, Bülervâh tarafından kesik kesik sunulan iç monologlar ve kendi hatıraları ile dış sömürgeciyle işbirliği yaparak devrimi pasifize etmeye çalışan kendi sınıfının insanların hatıraları üzerinden anlatılmaktadır.

Romandaki mücadele genel olarak toprağın, feodallerin elinden alınarak halkın arasında eşit bir şekilde dağıtılmasını

ön gören tarım reformunun destekçileri ile reform karşıtları arasındaki mücadeledir. Sahadaki mücadelenin her iki tarafında da öğrenci grupları yer alır. Reform karşıtı grubun arkasındaki güçler aslında feodallerin örgütlediği güçlerdir. Dini alet ederek, reformun haram olduğu yönündeki fetvaları halkın arsında yaymak, bu sayede halkın reforma olan yaklaşımını etkilemek feodallerin benimsediği metottur. “O dönem Cezayir’de ve Cezayir kırsalında, topraktan faydalanmanın haram olduğu yönünde dinî fetvalar yayılması sağlanmaktadır. Bu toprakların halka zorla verildiği, gerçekte bu toprakların, asıl sahiplerine; toprak ağalarına ait olduğu, ürünlerinden faydalanmanın küfür olduğu düşüncesi birileri tarafından etrafta söylenmektedir. Toprağın gerçek sahiplerinin silahlı olarak dağlara çekildiği ve zamanı geldiğinde kâfir hükümeti ve faydalanan fakir halkı ele geçirecekleri anlatılmaktadır. Bu nedenle çiftçi diye adlandırılan bu kişiler, tarım reformundan faydalanacaklar listesine adlarını yazdırma hususunda tereddüt yaşıyorlardır.” (et-Tâhir Vattâr, 2008a: 41).

Reform taraftarı öğrenciler her gün taşraya, köylere inerek toprak üzerinde çalıştırılan köylülere hem işlerinde yardım eder hem de bu esnada reformu anlatarak insanları ikna etmeye çalışırlar. Mücadele iki taraf arasında gibi gözükse de reform destekçileri hem halkı ikna etmek hem de karşıt gruba yenilmemek için savaşım vermektedir.

Reform yandaşı öğrencilerin liderliğini, başta açık ve net bir şekilde gösterilen dış sömürgeci, yandaşı olan iç sömürgeci yani bağımsızlığın ardından dış sömürgecinin içeriye yerleştirdiği aygıtlar gibi tüm modelleriyle, sömürgeciyi reddeden üniversiteli bir kadın karakter üstlenmektedir. Cemile adındaki bu karakter birden fazla cephede direniş göstermektedir. Doğu toplumu ya da kapalı toplum olarak nitelendirilebilen Cezayir insanının zihniyetine hâkim, yanlış anlayışa (başta gelenekler olmak üzere) karşı direnmekte ve ailesinin seçtiği kişiyle evlenmeyi reddetmektedir. Bu minvalde ailesine karşı mücadele vermektedir. Bu mücadelesinden başarıyla çıkan Cemile, kendi özgürlüğünü sağladıktan sonra diğerlerini de özgürleştirmek uğruna savaşabilmek için üniversiteye girmiştir (et-Tâhir Vattâr, 2008a: 28). Gönüllüler grubuna katılan, çiftçilerin önceki toplum yapısındaki konumunun aynen devam etmesi için çalışan toprak ağalığı sisteminin inatla karşısında duran Cemile, hayatın gerçeklerine nüfuz etmiş kadının Vattâr’daki bir modelidir.

Cemile’nin diğer mücadelesi reform karşıtı grubun lideri olan Mustafa’ya karşı verdiği mücadeledir. Mustafa, asit dökerek Cemile’nin yüzünü yakma niyetiyle Cemile’nin kaldığı yurda baskın yapar. Aralarındaki uzun mücadeleden Cemile galip çıkar. Buradaki mücadele burjuva ile proletarya arasındaki ezeli mücadelenin sembolü olarak nitelendirilebilir. Proletarya galip gelmiştir.

Romadaki diğer mücadele, Şubbâh el-Mekkî el-Avrâsî’nin sömürgeciye, işverene ve yöneticilere karşı verdiği sabırlı mücadeledir. Bizzat adı geçen karakterin kendi hatıratından alıntılarla sunulmuştur. Çalıştığı fabrikada işçileri örgütleyerek greve gitmek suretiyle kötü çalışma koşullarına ve işverene karşı mücadele etmiştir. Bu tavrından dolayı sürgün yemiştir, sürüldüğü bölgedeki yerel yöneticileri kendisine bir türlü rahat vermemiş, yöneticiler ona karşı türlü eziyetlerde bulunmuşlardır. Hapse atılmış, işkence görmüş ama mücadelesinden vazgeçmemiştir (et-Tâhir Vattâr, 2008a:

102-107). Bu manzaralardan birini örneklendirecek olursak; “Kızıl şeytan...lanet olasıca. Avrâs bölgesinin dışında gidecek başka bir yer bulamadı da. Yine ne planlıyor kızıl şeytan. Bu sefer...bu sefer geberteceğim onu. Fransa’da ondan kurtulacağım. Kim olduğunu kestirebiliyor musunuz? eş-Şubbâh el-Mekkî. Sersem kesinlikle bir hata yaptı ve Şeyhu’l-‘Arab b. Kâne ile çarpıştı. Evet Şeyhu’l-‘Arab b. Kâne ile çarpışmaya cesaret etti düşünebiliyor musunuz? Durum Şeyhu’l-‘Arab b. Kâne’yi, eş-Şubbâh el-Mekkî’ye hak ettiği muameleyi göstermeye mecbur bıraktı. Ne yaptığını biliyor musunuz? Boynuna bir ip bağlamış ve Biskra’dan Evlâd Celâl’e kadar atının arkasında sürüklenmesini emretmiş. Köpek herif ölmemiş. Beş altı kilometre kadar ölüme dayanmış. Güçlü ve dayanıklı biri olduğunu görünce onu hapse atmışlar.

Hapiste geçen o kadar yıldan sonra yorulduğunu mu zannediyorsunuz? Kızıl şeytan yorulmak bilmiyor. Çalıştığı tütün fabrikasındaki sabotaj eyleminden sonra Cezayir şehrinden sürüldü. O ve yüz işçi cezalandırıldı.” (et-Tâhir Vattâr, 2008a: 102-103).

“İbn Kâne öldükten sonra parti beni askerî yönetimin hâkim olduğu bölgeye küçük çiftçiler sendikası kurmam için görevlendirdi. Çiftçileri topladım. Almaları gerektiği minimum arpa, buğday, sabun, kahve vb. şeylerin miktarlarını açıkladım. Onları cesaretlendirdim. Toprak ağalarından ya da yöneticilerden her kim bu belirttiğim miktarın altında verirse veya karşılıksız olarak size bir iş yaptırarak olurlarsa partimize başvurmalarını, sendika olarak bunu halledeceğimizi onlara söyledim.” (et-Tâhir Vattâr, 2008a: 157-158). Çünkü dönem işçilerine verilenler sadece ayda dört kilo buğday veya arpadır. Bunun dışındaki sabun, kahve, kumaş, yağ gibi malzemelerin adı bile okunmamaktadır. İnsanlar fakirlikten neredeyse çıplak dolaşmakta öldüklerinde sarılacakları kefeni ancak çalarak karşılayabilmektedirler (et-Tâhir Vattâr, 2008a: 159).

Yazar, el-Mekkî’nin verdiği mücadeleyi anlatırken metin yapısı içerisine bir takım sorunların ve siyasî görüşlerin tartışmasını yerleştirmiştir. Bu tartışmaların devrim sırasında meydana gelen olaylarla bağlantısını göstermeye çalışmıştır (et-Tâhir Vattâr, 2008a: 148-149). Özellikle fikrî tartışmaların ve bir takım durum analizlerinin yapıldığı kısımlarda verilen ifadeler basit ve kolay anlaşılabilirlikten uzaktır. Bilgiler daha çok tarihî donelere dayandırılarak verilmektedir. Şubbâh el-Mekkî el-Avrâsî’nin hatıratı, bilgilerin ve düşüncelerin kendisiyle temellendirildiği tarihî donelere verilecek örneklerin başında gelmektedir. Hatıratın romana materyal olarak sokulması için seçilen yöntem ise; Tekmiliyye müdürünün, bu hatıratı Cemile ve arkadaşlarına geceleri yatmadan önce okuması şeklindedir (et-Tâhir Vattâr, 2008a: 109). el-Mekkî’nin hatıratı üzerinden yazar, el-Mekkî’nin devrim sırasında gösterdiği direniş örneğinden, işçileri greve çağırmasından dolayı gördüğü baskı ve işkenceden kesitler sunmuştur. Yazar, hatıraları oldukça özenli ve özellikle okuyucuyu geleceğe dair ümitlendirecek şekilde sıralamıştır.

Romadaki bir diğer mücadele çiftçilerin verdiği hayat mücadelesidir. “Çiftçilerin bazıları yoksulluk nedeniyle bir yerlerden elde ettikleri, renkleri solmuş askeri elbiseler giyinirken bazılarının üzerinde neredeyse parçalanmak üzere olan mavi gömlekler vardır. Tam bir yokluk içerisinde. Sadece adları çiftçidir. Etrafta gezinir ve ne iş bulurlarsa o

işte çalışırlar.” (et-Tâhir Vattâr, 2008a: 30). Çünkü üzerinde çalıştıkları topraklar ataları zamanında ellerinden alınarak toprak ağasının elinde kalmıştır. Toprağın asıl sahibi olan kişiler maalesef kendilerine ait olan toprakta işçi olarak çalışmaktadır. “*Bizi çevreleyen bu toprakların hiçbir parçası çiftçilerin değildir. Ya bir tüccarın ya bir doktorun ya da üst düzey bir sorumlunundur.*” (et-Tâhir Vattâr, 2008a: 119).

Yine aynı romanda öğrencilerin okuma uğruna katlandıkları sıkıntılar bir diğer mücadele örneğini teşkil etmektedir. “*Dört aylık ya da beş aylık öğrenci bursları gecikmektedir. Öğrencilerin birçoğu özgürlüklerinin bir emaresi olarak sigara kullanmaktadır. Ayrıca öğrenci kitap, kıyafet, ayakkabı almak, karnını doyurmak, yol parası vermek vb. gibi şeylere para yetiştirmek zorundadır.*” (et-Tâhir Vattâr, 2008a: 86).

Romandaki bir diğer mücadele örneğini gazeteci İsa Bû’ayn sergilemektedir. Yönetimdeki sömürgeci yandaşı olan ve kendi çıkarları için reform karşıtlarıyla işbirliği içinde olan kişilere karşı halkı ve direnişçileri uyarmak ve onları bir araya getirmek için mücadele verir. İsa’nın karşısındaki kişi Sî Mansûr’dur. “*el-Huvârî, (el-Huvârî Bûmedyen) vergiyi fakirlerin üzerinden alarak zenginlerin üzerine bırakmıştır. Ancak vergi dairesi müdürü olan Sî Mansûr, zenginlerden vergiyi kaldırmaya çabalamaktadır. Bunu hayrına yapmamakta, karşılığında rüşvet almaktadır. Çünkü sıradan bir görevli olmasına rağmen köyde saray gibi bir ev yaptırmıştır. Sî Mansûr, partinin bölüm yöneticiliğine aday olmuş, partinin yasakladığı kabileciliğe tutunmuş ve köydeki tek siyasî sorumluluğu ele geçirmiştir. Namaz kılmayan, sadaka vermeyen, sarhoş gezen bir tiptir. Bir gün daire müdürünü yemeğe çağırmış ve belediye seçimlerinden önce aday olma mevzusunu konuşmuştur. Daire müdürü Hamuv’u saf dışı bırakma konusunda kendisinden bir milyon dinardan fazla rüşvet almıştır.*” (et-Tâhir Vattâr, 2008a: 106). İsa, daha önce Sî Mansûr’un, reform karşıtı grubun lideri ve aynı zamanda Hizbullah’ın görevlendirmiş olduğu Mustafa ile yaptığı gizli görüşmeyi cihaza kaydetmiş ve bunu bölgenin devrimcilerinden Hamuv ile paylaşarak daha üst mercilere ulaştırmasını sağlamış, aynı zamanda reform yandaşı öğrenci grubunu buna karşı uyarak bir güç oluşturmuştur.

Romandaki diğer mücadele örneklerini, geneline halkın fakirlik ve kötü hayat şartlarıyla olan mücadelesi oluşturmaktadır. Dükkânı olmayan berberin kaldırımında bir sandalye üzerinde insanları tıraş etmesi, aynı şekilde bir başkasının paslı kerpentenle dişçilik yapması, halkın tenekelerden yapılmış olan evlerde oturması, yollardan akan pis sular, kanalizasyonların içinde oyun oynayan çocuklar gibi kötü hayat koşulları betimlenmekte ve insanların bu duruma katlandıkları gösterilmektedir.

ez-Zilâl romanı yazarın tarım reformunun toprak ağalarınca nasıl karşılandığına ve bu noktadaki tepkilerine odaklanmasına rağmen çok fazla olmamakla birlikte halkın hayata karşı verdiği mücadeleyi okuyucusuna göstermektedir. İşsizlik, tarlada çalışan işçilerin halleri, şehre göç etmiş insanların manzaraları romandaki mücadele unsurunun sınırlarını belirlemektedir.

- Ansar ya da Meyliyye’de çalışmaktan ne bekliyorsun ki? ⁵

- Babam mahsulün beşte birine ortakçılık yapar. Sahibinin başkentte doktor olduğu bir tarlada. Bir yıl yirmi kintara alır. ⁶ Beş yıl hiçbir şey yok. Yazdan yaza köye giderim. Kırk gün çalışır ve on bir ay boş kalırım. Hırsızlık mı yapayım? Avrupa’ya mı çekip gideyim? Benim gibi biri şarkı ezberleyip mırıldanmaktan başka ne yapabilir ki? Bu düşün yirmi bin frank. Oradan buradan gelen bahşişler de cabası. Bunu da çalgıcı grup arasında paylaşıyorum. (et-Tâhir Vattâr, 2007b: 71).

Hiç şüphe yok ki fellahlar ve bedeviler, ağır sömürü biçimlerine (marabalık, ortakçılık, hamıs) tabi tutulmuşlardır. O dönemde, mal ve para ilişkilerinin köylülüğün feodal sömürü tabanında gelişim gösterdiği, toprakların emperyalistlerce yağmalandığı ve bedevilerin otlaklardan sürüldüğü konjonktürel bir durum hâkimdir (İsmail, 2006: 251). Yukarıdaki paragrafta hem toprak üzerinde çalıştırılan çiftçinin ne kadar düşük bir ücret karşılığında istihdam edildiği hem de çalgıcılık yapan bir gencin neden şehre göç ettiği anlatılmaktadır. Buradaki örnek yukarıda verilen bilgiyi katıksız bir şekilde desteklemektedir.

Doğal olarak şehre yapılan göç birçok toplumsal sorunu da beraberinde getirmektedir. Göç, başkalarının sırtından geçinen asalak sınıfların oluşmasına, konut problemlerine, beslenme (geçim) kaynağı bulamama gibi problemlere sebep olmaktadır (et-Tâhir Vattâr, 2007b: 143). Yazar, romanda sosyal sınıfların günlük problemleri ve içinde bulundukları kötü durumları tasvir eden kesitler sunmaktadır:

“*(Talihsizliği yaşadığı) O gününde, o aldatılmış kadının yanındaydım. Güneş parlıyordu... Yedi yaşındaki çocuğu sırtındaydı. Babası kazandıkça para göndereceğine söz vererek dördüncü ayda onu terk edip Fransa’ya gitmişti. Ancak şu ana dek bunu yapmadı.*

Belki de hala iş bulamamıştır.

Dedim ya... aldatılmış zavallı kadın. Çocuğunu sırtında bir çuvalın içinde taşıyordu. Ben de onun henüz yürüyemeyen altıncı çocuğunu kendi sırtımda taşıyordum.

Elinde orak, göğsünde kundak kesesi. el-Hâc Bû’l’abâyiz’in tarlasındayız. el-Hâc Bû’l’abâyiz, bir sa’ buğday, iki sa’ arpa ve iki yüz doro karşılığında o kadını yaz işleri için tutmuştu. ⁷

Çocuk, sırtında uyuyor, tüm bedeninden ter akıyordu. Nefesi yükselip alçalıyordu. Orak sağ elinde gidip gelirken sol eliyle buğday başaklarını topluyordu. Hasatçıların sırasını birkaç adım geçmişti ki birden ‘Ey vicdan sahipleri, çocuklarım yetim kaldı.’ diye bağırды. Koştum. Etraftaki adamlar ve kadınlar da ona doğru koştu. Bir de ne görelim. Bir morartı çıplak olan sağ ayağının dizine hatta göbeğine kadar çıkmıştı. Neredeyse bütün bedenini kaplamıştı. Kâfir şeytanın yaktığı bahtı kara kadın. Onu tedavi ettik. Ancak akşam olur olmaz bahtı kara son nefesini

⁵ Ansar ve Meyliyye: Cezayir’in kıyı şehirlerinden Cîcel’e bağlı birbirine yakın iki köy ismi.

⁶ Kintara: bir ağırlık ölçü birimidir. Mısır’da 44.93 kg, Tunus’ta 53.9 kg, Suriye’de 256.4 kg’dır. Metin içerisinde; elde edilen mahsulün cinsinden ortakçıya verilen pay kastedilmektedir.

⁷ Sa’: bir hacim birimi.

verdi. Peşimden 'Nanâ Nanâ' diye bağırarak koşan yedi çocuk kaldı geride." (et-Tâhir Vattâr, 2007b: 28-29).

Yazar böylesi gerçeğe dayalı kesitler sunarak köydeki fakir sınıfın problemlerini ve verdiği hayat mücadelesini betimlemektedir. Bûlervâh'ın kulak kabarttığı yukarıdaki olayı anlatan iki kişi arasında geçen diyalog, aynı şeyleri yaşayan birçok aileden herhangi birine örnek teşkil etmektedir. Baba, toprak ağalarından birinin toprağında çalışmakta ve görüldüğü üzere iliklerine kadar sömürülmektedir. Geçinebilmenin imkânsızlığı, daha fazla kazanabilme umudu babayı yurtdışına göç etmeye zorlamıştır. Nitekim manevî sömürü olarak tanımlayabileceğimiz gurbet de bu insanı sömürmüş ve geride kalanların bekleyişi uzayıp gitmiştir. Geride kalan anne, çocuklarıyla birlikte kocasının yerine çalışmayı devralmıştır. Yukarıdaki parçada dramatize edilen durum, aslında kısır bir döngü ya da başka bir ifadeyle doğurgan bir düzensizliktir. Ölen annenin geride bıraktığı çocuklar, bir toprak ağasının yanında çalışmaya başlayıp zamanı geldiğinde onlar da anne ve babasının akıbetini yaşayarak sahneyi kendi çocuklarına terk edeceklerdir. Şahit olunan bu manzara son derece trajik olmasının yanında dönemin Cezayir gerçeğini gözler önüne serdiği fikrini vermektedir. Bu, aynı zamanda o dönemki halk sınıfının yaşadığı katı ve zor hayatın bir eleştirisidir.

Yazarın döneme dair aktardığı bir başka kesit ise Bû'l-ferâ'is'in çöplüğünde yaşanan olaylardır. Barakalarda (getto) yaşayan kadın, erkek, genç, yaşlı birçok kişinin çöplükten bozuk konserve, kemik gibi atıkları yemek yapmak için topladığı yerdir burası. Zaman zaman buraya atılan çöpler için büyük kavgalar olmakta, insanlar birbirini yaralayıp vurmaktadır (et-Tâhir Vattâr, 2007b: 56-57). Yine buradaki manzara da dönem insanının çaresizliğini ve yaşadığı sefaleti sergilemektedir.

'Ursu Bağl' romanı sembolizm yüklü bir roman olmasına rağmen özellikle sosyalist hayat sistemini öneren Karmatîler üzerinden okuyucusuna sosyalizm, eşitlik, sömürü karşıtlığı fikirlerini aşılamaktadır. Bu nedenle toplumcu gerçekçi roman olarak değerlendirilir. Romanda en belirgin mücadeleyi el-Hâc Kiyân vermektedir. Haftanın belli günlerinde geneleve gelerek hayat kadınlarına tecrübelerini anlatmak, hayata dair bilgiler sunmak kaydıyla sömürülen sınıfı sembolize eden hayat kadınlarını uyanışa çağırma hedefler. Hayaller ve gerçekler arasında gidip gelen el-Hâc Kiyân, zaman zaman yine hayalle gerçek arasında geneleve gelerek buradaki kadınlara ve müşterilere silkelenip kendilerine gelmeleri için çağrıda bulunur.

Yine romandaki paralı köylü diye adlandırılan karakter, genelde Cezayir, özelde Arap dünyasını sembolize eden genelevi ele geçirmeye çalışan Hâtim el-Hezziyye'ye karşı savaşı. Ustaca kullandığı sopasıyla Hâtim el-Hezziyye'yi dize getirir.

Bir başka fırsatçı karakter ise Hamûd el-Cîdîkû'dur. Genelev sahibesi 'Annâbiyye ile olan samimiyetlerine rağmen Hâtem el-Hezziyye ve Hamûd el-Cîdîkû sürekli genelevin çevresinde dolaşmakta, genelevi ve içerisindekileri ele geçirmek için planlar yapmaktadır. 'Annâbiyye'nin düğünü başladığında genelevi ele geçirmeye teşebbüs etmişlerdir. O an genelevi ve içindekileri kurtarmak için mücadele eden, el-Hâc Kiyân olmuştur. Yaptığı plan sayesinde el-Cîdîkû ve el-Hezziyye'nin planları boşa çıkmış,

hem kendileri hem de adamları genelevi ele geçirememişlerdir. Roman bu şekilde sona erer. Böylesi bir son, romanın atmosferine hâkim olan karamsar havaya rağmen bir umut ışığının var olduğunun göstermektedir (et-Tâhir Vattâr, 2008c: 179-183).

Rummâne, hacim olarak küçük olması ve yazarın ilk romanı olması nedeniyle materyal bakımında diğer romanlara göre daha dardır. Ancak yazar toplumcu gerçekçi edebiyatın hemen hemen tüm öğretilerini ve ödevlerini bu romanına yüklemeyi başarmıştır. Yine burada da insanlar kötü hayat şartları ve fakirlikle mücadele etmektedir. Bir seyyar satıcı olan babası vefat edince Rummâne parasızlığa bir müddet dayanabilmiş daha sonra evinde misafirleri ağırlamaya yani hayat kadınlığı yapmaya başlamıştır. Buraya kadar verilen mücadele hayatta kalma mücadelesidir.

Daha sonra romanda ismi zikredilmeyen ancak bedevî giyimli olarak nitelendirilen ve Rummâne'nin "Dayı" diye çağırdığı karakter sahneye girer. Dayı, Rummâne ve Rummâne gibilerini tespit edip onlara okuma yazma ve kumaştan hayvan figürleri yapıp satmayı ve bu sayede para kazanmayı öğretir. Aynı zamanda asker ve polis tarafından aranan dayı, siyasetle uğraştığı ve bir sosyalist olduğu için sürekli yakalanmama ve misyonunu icra etme mücadelesi içerisindeydi.

el-Huvvât ve'l-Kasr romanı büyümlü gerçekçi bir üslupla yazılmış olmasına rağmen, bünyesinde barındırdığı bir takım unsurlar nedeniyle toplumcu gerçekçi olarak kabul görür. Romanın üzerinde yoğunlaştığı kişi Ali el-Huvvât karakteridir.

Romandaki yedi köyden biri olan Tasavvuf Köyü zaman zaman ortaya çıkan ve köyü yağmalayan yüzleri peçeli atlı yağmacılara karşı hayatta kalma mücadelesi vermektedir. Diğer taraftan halk yine bu kişilerin saray adına topladığı ağır vergiler altında ezilmekte hayatlarını devam ettirebilmeleri için bu kişilere karşı ayakta kalma mücadelesiyle uğraşmaktadırlar.

Romanın en belirgin yüzü olan Ali el-Huvvât, yakaladığı en güzel balığı kral hazretlerine sunmaya karar verir. Saraya ulaşmak için yedi köyden geçmek zorundadır. Uğradığı her köyde iyiliği, sadakati ve vefayı anlatmak için çabalar. Saraya ulaşabilmesi için geçmek zorunda olduğu ayrıca yedi koruma merkezi vardır. Bu merkezlerde kendisinden muhafızlar için hediye talep edilir. Fakir ve parasız biri olduğu için onlara vereceği bir hediye bulunmadından alıkonulur. Saraya ulaşmasına müsaade edilmez. Ama inatla hayatta kalmaya ve krala ulaşmaya çalışır. Uzun süren gözaltılar ve kontrollere karşı dayanıklılığını korur ama geri köyüne gönderilir. Ali krala hediye vermeye karardır. Yine mucizevî güzellikte bir balık yakalar. Bu kez köylüleri ikna eder ve onlardan yardım toplar. Yedi koruma merkezini topladığı yardımcıları sorumlu muhafızlara vermek kaydıyla geçer ve saraya ulaşır. Romanda Ali, büyük bir azim ve kararlılıkla saraya ulaşma mücadelesi sergiler (et-Tâhir Vattâr, 1984).

3. Sonuç

Modern Cezayir edebiyatının doğal seyri içerisinde belirgin bir sima olarak kendini gösteren et-Tâhir Vattâr, Cezayir'in bağımsızlık mücadelesine özellikle siyasî arenada faal bir şekilde eşlik etmiştir. Röportajlarında kendisinin de açıkça belirttiği gibi Vattâr, her zaman için sol seksiyonda

yer almış bir yazardır. Cezayir insanının yaşadığı ezilmişliğe ve sömürüye tanıklık etmiş ve bunu kendisi de yaşamıştır.

Sömürgecilik tarihine bakıldığında ezilen ve sömürülen halkların bahsi geçen dönem içerisinde Marksizm ve sosyalizm düşüncesine sarıldıkları görülmektedir (Bkz., İsmail, 2006: 192-202). Marksizm'in her şeyden önce sosyal adaleti önermesi, kolonyalizme şiddetle karşı çıkması, gelir, hak ve hukuk eşitliğini gerekli görmesi, bireysel mülkiyete hayır deyip her zaman ezilen halk kitlelerinin yanında olması, aynı durumlardan mutsuz ve mustarip olan Vattâr'ın bu düşüncüyü benimsemesine sebep olmuştur. Hatta Vattâr, durumu daha iyi mütalaa etmek için SSCB'yi ziyaret etmiş, sosyalizm düşüncesinin hâkim olduğu ortamlarda bulunmuştur. Vattâr, bu ülkeyi ziyaret ettiği yıllarda ülke edebiyatının doruklarında olan toplumcu gerçekçi sanat tarzını özümsemiş, kendini ve ideolojisini ifade etmede bunu bir yol olarak benimsemiştir.

Özellikle, *Rummâne*, *el-Lâz*, *ez-Zilzâl* ve *el-'İşk ve'l-Mevt fi'z-Zemeni'l-Harâşî* adlı romanları Cezayir devriminin aşama aşama yansıtıldığı bir ayna konumundadır. Cezayir'in verdiği bağımsızlık mücadelesi, bağımsızlık sonrası devletin toplumsal ve siyasal yapılanması sosyalist ideolojik materyallerle donatılarak sunulmuştur. *el-Huvvât ve'l-Kasr* ile *'Ursu Bağl* romanları ise genelde Arap dünyasındaki, özelde Cezayir'deki sistemin bozukluklarını, tezatlarnı, yanlışlıklarını tespit ederek yine sosyalist çözümlerle bunların üstesinden gelmeyi okuyucusuna telkin etmeye çalışmıştır.

Özetle söylemek gerekirse Arapça yazılmış Cezayir romancılık hareketinin gerçek anlamda başlangıç noktalarından biri sayılan Vattâr'ın, yukarıda saydığımız romanları, tam anlamıyla toplumcu gerçekçi romanlardır. Romanlarda Cezayir devrimi boyunca Cezayir'in durumu ve Cezayir'in gerçekleri partizan bir üslupla yansıtılmıştır. Yazarın bu romanlarında, sömürgecinin uygulamaları karşısında halkın, hayatını idame ettirebilmesinin yanında geçmişini ve kimliğini korumak ya da kaybolanları geri kazanmak için verdiği mücadele, sömürgecinin uyguladığı maddî ve manevî işkenceye karşı verdiği mücadele, Cezayir halkının güçlenerek müstakil bir devlet olmasını engellemek adına sömürgecinin halkı fakirleştirmek ve cahilleştirmek için oluşturduğu sosyal ve ekonomik şartlara karşı verdiği mücadele, oldukça hissedilir bir şekilde kendini göstermiştir. Yazar, halkını ve okuyucusunu bu minvalde eğitmeye, yönlendirmeye ve donatmaya çalışmıştır.

Kaynakça

- Akıl Rıdvan, (1997, 20 Aralık), "et-Tâhir Vattâr: es-Sulta Fâşiye ve Turîdunâ en lâ Nekûle'l-Hakîka", *el-Mulhak*, ss. 15-15.
- Boullata, Issa J., (2000), "Tahir Wattar The Earthquake", *World Literature Today*, Cilt: 74, Sayı: 4, ss. 904-904.
- Brecht, Bertolt, (1980), *Sosyalist Gerçekçilik ve Toplum*, (Çev: Ahmet Cemal ve Kayahan Güven), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Bûşşe b. Cum'a, (1992) *Muhtârât mine'r-Rivâyeti'l-Megâribiyyeti'l-Mu'âsıra*, Cilt: I-II, Beytu'l-Hikme, Kartâc.
- Campbell, Robert B., (1996), *A'lâmu'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsir Siyer ve Siyer Zâtiyye*, Merkezu'd-Dirâsât li'l-'Âlemi'l-'Arabiyyi'l-Mu'âsir, C. I-II, Câmî'atu'l-Kiddîs Yûsuf, Beyrut.
- Cevdet er-Rikâbî, (1976), "Kıssatu 'el-Lâz' li't-Tâhir Vattâr Dirâse Tahlîliyye", *es-Sekâfetu'l-Cezâiriyye*, Sayı: 33, ss. 29-32.

- Cihâd Fâdıl, (1996), "et-Tâhir Vattâr: Min Hüsni Hazzi'l-Kâtibi'l-'Arabî Enne lehû İmtidâd fi't-Târîh", *el-Arabî*, Sayı: 446, ss. 68-70.
- Cox, Debbie, (1997), "The Novels of Tahir Wattar: Command or Critique?", *Research in African Literatures*, Cilt: 28, Sayı: 3, ss. 94-109.
- Cox, Debbie, (2008), "Wattar, al-Taher" *Biographical Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa*, Cilt: II, Thomson Gale, London, ss. 825-829.
- et-Tâhir Vattâr (1981), *Rummâne*, eş-Şeriketu'l-Vataniyye li'n-Neşr ve't-Tevzî', Cezayir.
- et-Tâhir Vattâr (1984), *el-Huvvât ve'l-Kasr*, el-Müessesetu'l-Vataniyye li'l-Kuttâb, Cezayir.
- et-Tâhir Vattâr (1989), *Tecrîbe fi'l-'İşk*, Mu'essesetu'l-'Aybâl li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Kıbrıs.
- et-Tâhir Vattâr (1995), *eş-Şem'a ve'd-Dehâlîz*, el-Mu'essesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr ve't-Tevzî', Beyrut.
- et-Tâhir Vattâr (2003), *el-Veliyyu't-Tâhir Ye'ûdu ilâ Makâmihi'z-Zekî*, el-Kamel Verlag, Almanya.
- et-Tâhir Vattâr (2007a), *el-Veliyyu't-Tâhir Yerfa'u Yedeyhi bi'd-Du'â*, Mûfem li'n-Neşr, Cezayir.
- et-Tâhir Vattâr (2007b), *ez-Zilzâl*, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm, Beyrut.
- et-Tâhir Vattâr (2008a), *el-'İşk ve'l-Mevt fi'z-Zemeni'l-Harâşî*, ed-Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm, Beyrut.
- et-Tâhir Vattâr (2008b), *el-Lâz*, ed-Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm, Beyrut.
- et-Tâhir Vattâr (2008c), *'Ursu Bağl*, ed-Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm, Beyrut.
- et-Tâhir Vattâr (2010), *Kasîd fi't-Tezellîl*, Dâr Kiyân, Kahire.
- Fevziye Lârâdî, (1997, 1 Aralık), "er-Rivâiyyu ve'l-Mufekkiru'l-Cezâiriyyu'l-Kebîr et-Tâhir Vattâr", *el-Fînîk*, ss. 19-20.
- George er-Râsî, (1975), "Safha min Te'rîhi's-Sevre", *el-Belâğ*, Sayı: 185, ss. 21-25.
- Granara, William, (1999), "Mythologising the Algerian War of Independence: Tahir Wattar and The Contemporary Algerian Novel", *The Journal of North African Studies*, Cilt: 4, Sayı: 3, ss. 1-14.
- Granara, William, (2000), *The Earthquake*, Saqi Books, London-Beyrut.
- Hamdi Sakkût, (2000), *er-Rivâyetu'l-'Arabiyye Bibliyûcrâfiya ve Medhal Nakdî 1865-1995*, C. I-VI, Kısmu'n-Neşr bi'l-Câmî'ati'l-Emrikiyye, Kahire- New York.
- Hamid Hasan, (1994), "et-Tâhir Vattâr: Lestu Mubâşiren fi Kitâbeti ve İnnemâ 'Amîku Umka'l-Besâte", *İle'l-Emâm*, Sayı: 4, ss. 40-43.
- Hasan Leşker, (2009), "en-Nez'atu't-Turâsî fi'r-Rivâyeti'l-Megâribî", *el-Hitâb*, Sayı: 5, ss. 60-79.
- Huberman, Leo, (1997), *Sosyalizmin Alfabeti*, (Çev: Alaattin Bilgi), Sol Yayınları, Ankara.
- İsmail, Tarık Y., (2006), *Arap Dünyasında Komünist Hareket*, (Çev: K. Sarısözen), Kapı Yayınları, İstanbul.
- Jakeline ez-Za'îm, (1974, 23 Kasım), "el-Lâz Lebne fi Sarhi'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Cezâirî", *eş-Şa'bu'l-Cezâirî*, Sayı: 12, ss. 9-9.
- Kagan, Moisei, (1976), "Kapitalizm Devrinde Sosyalist Sanatın Oluşum Mantığı", *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik* derlemesi içinde, (Çev: S. Cılızoğlu), Yeni Dünya Yayınları, İstanbul, ss. 86-113.
- Konstantinov F., (1979), *Sosyalist Enternasyonalizm*, (Çev: Levent Oğuz), Konuk Yayınları, İstanbul.
- Luraghi, Raimondo, (1994), *Sömürgecilik Tarihi*, (Çev: Aydın Emeç), Sosyalist Yayınlar, İstanbul.
- Muhammed Masâyif, (1983), *er-Rivâyetu'l-'Arabiyyetu'l-Cezâiriyyetu'l-Hadîse Beyne'l-Vâkı'iyye ve'l-İltizâm*, ed-Dâru'l-'Arabiyye li'l-Kuttâb, Cezayir.
- Muhammed 'Ubeydullah, (2010), "et-Tâhir Vattâr", *Fîlâdelfiyâ es-Sekâfiyye*, Sayı: 7, ss. 37-39.
- Nûr Selmân, (2010), *el-Edebu'l-Cezâirî Fî Rihâbi'r-Rafd ve't-Tahrîr*, Dâru'l-'İlm li'l-Melâîyn, Beyrut-Lübnan.

Parkhomenko, M. ve Miyasnikov, A., (1976), *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik* derlemesi içinde, (Çev: S. Cılızoğlu), Yeni Dünya Yayınları, İstanbul, ss. 5-25.

Rıf'at Seyyid Ahmed, (1993), *Sevratu'l-Cenerâl Cemâl Abdinnâsir*, (1. Baskı), Dâru'l-Hudâ, Kahire.

Sa'id Hâdif, (2001, 23 Şubat), "Kırâ'a fi'r-Rivâye eş-Şem'a ve'd-Dehâlîz li'r-Rivâiyyi'l-Cezâirî et-Tâhir Vattâr, *el-İştirâkiyye*, ss. 15-15.

Selmâ Mahmûd Sa'd, (2000), *es-Sevratu'l-Cezâiriyye fî Rivâyâtî't-Tâhir Vattâr: Mine'l-Hamsînât Hattâ Matla'î't-Tis'înât*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), el-Câmi'atu'l-Emrîkiyye fî Beyrût, Beyrut.

Siniavski, Andrei, (1967), *Sosyalist Realizm*, (Çev: S. Türker), Habora Kitabevi Yayınları, İstanbul.

Şolohov, Mihail, (1976), "1965 Yazarlar Birliği II. Kongresi Açış Konuşması (Kısaltılmış Alarak), *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik* derlemesi içinde, (Çev: S. Cılızoğlu), Yeni Dünya Yayınları, İstanbul, ss. 81-85.

http://www.bbc.co.uk/arabic/artandculture/2010/08/100812_algeria_litterature_obit_wattar_tc.shtml, (Son Erişim Tarihi: 22.06.2011).

<http://www.coins4arab.com/vb/showthread.php?t=9822>, (Son Erişim Tarihi: 09.02.2011)

<http://www.diwanalarab.com/spip.php?article1635>, (Son Erişim Tarihi: 22.06.2011).

<http://www.doualia.com/2010/08/12/algerie-deces-de-lecrivain-tahar-ouettar>, (Son Erişim Tarihi: 13.03.2011).

<http://www.sdci.gov.ae/awards2.html>, (Son Erişim Tarihi: 05.02.2011)